

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

երես

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		113
— Բաբելոն եւ Հոգեգալուստ.		
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		116
— Մովսէս.	Ե.	
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ		
— Ով բարեգութ իմ Յիսուս.	ԱՇՏԻՇԱՏ	119
— Մեռելները.	ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ	120
— Ալլակերպութիւն.	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	121
— Վեցեակ.	» »	121
— Քառեակ.	» »	121
ՔԱՐՈՋԻՕՍԱԿԱՆ		
— Հովուական Աստուածաբանութիւն (3).	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ	122
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Համալուրացիի Օրինագիրքը (5).	ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ԱՐԼ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ	126
ԳՐԱԿԱՆ		
— Հայկական Ռումանթիզմ.	Յ. ՕՇԱԿԱՆ	130
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Աղետանդի պատմութեան կաճանք.	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	133
ԿՐՕՆԱ - ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ		
— Ման եւ անմահութիւն.	BERDIAEV	136
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցական - Բնական.		140
— Պատգոնական.		142
— Ս. Արքուդա կողմէ նուէր Յորդանանի Հիւսէյն քաղաւորին.		142
— Թատերական ներկայացում.		142
ՏԻՐՈՒՆԻ		
— Հրաշքայ Անառեան.		143
— Տիրահայր Իվան Մանուկեան.		144

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգիրն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիրին 15

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem

Via Amman (Jordan)

**ԹԱԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱԹՈՒԹԻՒՆ**

ՀԻՒՍԷՅՆ Բ. ՀԱՇԻՄԱԿԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ

ՀԱՄԱՅՆ ՇՈՐԴԱՆԱՆԻ

Որում բազադուրեան հանդէսը տեղի ունեցաւ 2 Մայիս 1953ին
Ամմանի մէջ:

Այս ուրախ առիթով, «Սին» ի սրտէ կը մաղթէ յաջողութիւն եւ
երկար կեանք Վեհափառ Հիւսէյն Հաշիմական Թաղաւորին:

== Ս Ի Ո Ն ==

ԻԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1953

== Մ Ա Յ Ի Ս ==

ԹԻԻ 5

ԻՄԲԱԳԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՐԵԼՈՆ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Բնութեան ոյժերն ու պարզեւները օգտագործելու իր կերպին ու պահանջին մէջ, մարդը միշտ զանոնք նախ զեղծումի տարած է, յետոյ անոնց յոռի և չար հետեւանքներէն խելամտած, փորձած է զանոնք բարիքի վերածել:

Կառուցանելու շնորհը մարդը հպարտ ու անձնամէտ դարձուցեր է, զիրար չհանդուրժելու և հասկնալ չուզելու աստիճան: Բարեւոնի աշտարակաշինութեան մէջ, շրինգեղէն գերծ մնալու մտադրութեան համընթաց կայ նաև մարդուն ամբարհաւածութիւնը, աշտարակին միջոցաւ Աստուծոյ Աթոռին հասնելու: Տակաւին, իւրաքանչիւր աշտարակ կառուցանող ճարտարագէտը իր գիտցածին մէջ ամբարտաւանած՝ պիտի չհանդուրժէր միւսին, և այսկերպ պիտի չկրնային զիրար հասկնալ և հետեւաբար առաջ պիտի գար Բարեւոնի լեզուախառնութիւնը:

Նոյն է Դրախտի պարագան, Աստուծոյ կողմէն մարդկային առաջին զոյգի երջանկութեան համար պատրաստուած ու տրամադրուած ամբարտաւանութիւնն ու անձնամէտ զզացուսնները զեղծումի կ'առաջնորդեն նախամարդ զոյգը, բարիքը չարիքի փոխելով: Տարօրինակ է մարդկային կեանքը, որուն մէջ ի յայտ եկած իրողութիւններն ու անոնց փորձառութիւնները զրեթէ միշտ այս համեմատութեամբ զիրար կը փոխադարձեն: Մարդկային բոլոր զիւտերը, և մտքի ու հոգիի բարիքները իրենց սկզբնաւորութեան մէջ բարութեան ու բարիքի ճառագայթներով կը լուսաւորեն մարդուն կեանքը, յետոյ սակայն կը դառնան չարիքի աղբիւր և անէծք իրենց արտաբերման ընթացքին: Ամէն նոր շնորհք նախ կ'եղծանի և մարդուն տրուած պատեհութիւնները յաճախ կը վրիպին իրենց բարերար դերին մէջ, այս է ընթացքն ու պատմութիւնը մարդուն՝ ձախողութեան, կրակի զուտէն մինչև աթոմական ռումբը:

Սակայն Սուրբ Հոգիի շնորհը Քրիստոնէական Եկեղեցիին մէջ իր ներքին մխիթարութեան, կորովի և խանդավառութեան և մանաւանդ քաջութեան ներշնչումներով, հակադարձ իրողութիւն մը կը մնայ, համեմատած Բարեւոնի ոյրերգութեան և անէծքին, որովհետև մարդը մինակ և ինքզինքին թողուած

չէ հոս, բնութեան ոյժերուն դէմ և իր շրջապատին մէջ։ Ս. Հոգիին աշխարհի և մեր մէջ բնակութիւնը, համերաշխութեան, սիրոյ և խաղաղութեան քաղցր ու կենդանի հաւաստիքներով կը լեցնէ մարդը, ազատագրելով զինքը ոչ միայն իր խեղճ և անօգնական վիճակէն, այլ նաև այն ներքին հակամարտութիւններէն, որուն առհասարակ ենթակայ է մարդը երբ առանձինն թողուի իր շրջապատին և բնութեան ոյժերուն դէմ։

Հոգեզալստեան օրը Առաքեալները լեցուած Ս. Հոգիին շնորհներովը, կը սկսին լեզուներ խօսիլ, սակայն այս պարագան փոխանակ զիրենք Բաբելոնի ողբերգութեան և անհամերաշխութեան տանելու, համերաշխութեան և ներգաշնակութեան կ'առաջնորդէ։ Եկեղեցիի դերը դարերով ուրիշ բան չէ եղած, բայց ազգերը առաջնորդելու միութեան և համերաշխութեան, հակառակ իրենց լեզուի, նկարագրի և աւանդութեան տարբերութեանց։ Հետեւաբար ինչ մեկնութիւն ալ որ տրուի Հոգեզալստեան հրաշքին, իր խորքին մէջ անիկա բարձուքն է, ինչպէս Եկեղեցւոյ Հայրերը ուղած են դիտել այնքան խորհրդամտօրէն, աշտարակաշինութեան առիթով և պատճառով եղած լեզուներու խառնակութեան և ցեղերու բաժանման, ընելու համար Ս. Հոգիով ի Քրիստոս մի՛ բոլոր ազգերը։ Անիկա տակաւին սրբազրութիւնն է մարդուն բուռն, վայրի, անձնամէտ և ամբարնաւած զգացումներուն և արտայայտութիւններուն, վասն զի այս պարագայիս մարդը ինքզինքին և իր ներքին բերուածներուն հետ մինակ չէ, այլ կը վայելէ Ս. Հոգիի ներշնչումն ու առաջնորդութիւնը։

Եկեղեցւոյ և հետեւաբար մարդկային ներքին կեանքի հիմնական և կեդրոնական իրողութիւնը Ս. Հոգիի շնորհն է, որով Եկեղեցին ու աշխարհը սուրբ, համերաշխ և հոգեկիր մարմինը կ'ըլլան Քրիստոսի։ Այս հոգեկան ներկայութեամբ Եկեղեցին մի է երէկ, այսօր և յաւիտեան, իր հոգիովը, իր պատգամովն ու գործովը, և կը մնա շարունակական հայրդողութեանը մէջ իր այս աշխարհի վրայ ապրած ապա վերացած Տիրոջ հետ։ Անշուշտ չի բաւեր ամէն բան վատհիլ միայն Աստուծոյ շնորհին։ Կեդրոնածիգ խաղիսն է անտարակոյս ան Առաքեալներու յաջողութեան և աշխարհի յառաջդիմական ոգիին, սակայն միւս կողմէն շնորհ ընդունող մարդերն ալ ինքզինքնին հարթարեցին Աստուծային ընկալման, ըլլալու համար անօթներ Ս. Հոգիին, առանց դադրելու մարդկայինն պատկանել։ հոս է տօնին մեղամօտ հրաշքը, և մեր դերն ու անոր բարիքը Աստուծային շնորհներու մատակարարման և արդիւնաւորման մէջ։

Ս. Հոգիի շնորհով հրազնուած խեղճ ձկնորսները կը դառնան աշխարհի լուսաւորութեան և առաջնորդութեան առակ Առաքեալներ, և անվհատ քարոզիչները Քրիստոնէութեան գաղափարին և երկնքի թագաւորութեան։ Ի զուր չէ ըսուած թէ կեանքերու ճակատագիրը վարել կարենալու համար պէտք է Աստուծոյ կոչուած ըլլան մարդիկ։ Հոգեզալուստը կոչումի այդ օրն է, հոգինբուրու մաքրութեան, լուսաւորութեան բայց մանաւանդ զանոնք իրարու միացնելու և իրարու հետ ներգաշնակելու գերադոյն մագնիսը, մարդկային եղբայրութեան և Աստուծոյ թագաւորութեան ազդարարութիւնն ու հրաւերը։

Բաբելոնի լեզուախառնութիւնը նորէն կ'իշխէ հոգիներու և ազգերու մէջ, և քաղաքակրթութեան ու Աստուծոյ թագաւորութեան աշտարակը կը մնայ

անաւարտ : Աշխարհը պէտք ունի Սուրբ Հոգիին, հաշտութեան, միացման, սիրոյ և խաղաղութեան Հոգիին : Որպէսզի մարդս իրական արժէք մը ներկայացնէ, պէտք է որ հոգեւոր շունչ մը ըլլայ իր ներսը : Ներկայ մեծագոյն տաղնապը՝ զաղափարներու և զիրար հանդուրժել չկրցող զգացումներու տաղնապն է : Կրօն-ներու, ազգերու, դասակարգերու և շահերու անհանդուրժողութիւնները նորէն իրական բարելոնի մը վերածե՛ր են աշխարհը : Որքան որ շարունակեն տեւել զաղափարներու և հաշտուիլ չուզող շահերու այս ներհակութիւններն ու մոլորանքը, ոչ մէկ բարիք կրնան արդիւնաւորուիլ առանց Աստուծոյ Հոգիին ներգործութեան :

Մեր օրերու քաղաքական ու ընկերային տեսարաններու առաջարկած միլիոնները իրական ու տեւական դարմաններ չեն, այդ կեղծ մարգարէներու խոստումնաւորութիւնները ուրիշ բան չեն բայց ժամանակաւոր և անիրական երազներով օրօրել ամբոխները : Անգթութիւնը, ոճիրը ամէն ժամանակէ աւելի այսօր ապերասանօրէն կ'իշխեն, և Քրիստոսի հոգին նահանջի մէջ է : Աժանց կրակէ լեզուներով խորհրդանշուած Սուրբ Հոգիին, անամնական սէրը մարդերուն, շահամոլութիւնը դասակարգերուն և անհանդուրժողութիւնը ազգերուն, նոր ու ամենի ձեւերով կը յայտնուին, քաղաքակրթութիւն կոչուած տիւմին ու խորշակին ընդմէջէն : Բոլոր սրբութիւններ ոտքի կոխան ինկած կը լքուին նոյնիսկ ամենէն պարկեշտ կարծուած մարդերէն և ազգերէն : Պաշտամունք և յարգանք կը տրուի ոյժին որ իրեն իբրև զօրանոց ունի, դրամը, սուրը և աթոմը :

Ամենուրեք թո՛հ ու բո՛հ, խռովք և դժգոհութիւն : Մարդիկ յուսահատութեան կատաղութեանը մէջ ինքզինքնին կը սպառնան իրենց նմաններուն փասելու համար : Մաքրակրօնները այսօր սկեպտիկ են դարձած, հեղերը անգութ, բարիները կասկածամիտ, ժուժկալները որկրամուլ, ողջախոհները շահաւտնաւոր : Ամէն բարոյական և կարգ ու սարք ուրիշ բան չէ, բայց հեղնուած ցուցադրութիւն մը, որոնց այնքան գէշ կերպով կը ծառայէ մեր օրերու ընկերութիւնը :

Լեզուները խառնուած են, զգացումները խաթարուած, և Աստուածային շնորհներն ու չափանիշները չարաչար վատնուած ու աղճատուած, վասնզի մարդերը իմաստութեան, սիրոյ, խաղաղութեան, համերաշխութեան ու միութեան տանող ոգին, Աստուծոյ Սուրբ Հոգին իսպառ հեռացած է մարդոց հոգիներէն և Բարեկոնի աշտարակաշինութեան ողբերգութիւնն ու աղէտը վերահաս կը թուի ըլլալ Քրիստոնէութեան և քաղաքակրթութեան լքուած աշտարակին առնչութիւն : Ընկերութեան մէջ ուր գոյութիւն չունի Աստուծոյ մասնուէր, անիկա ուշ կամ կանուխ սահմանուած է բաժնուելու, այսինքն մեռնելու : Միայն ճշմարտութեան ոգին, Ս. Հոգին, կրնայ առաջնորդ ըլլալ մեզի այս աշխարհի մէջ, անով կարենալ իրագործելու ինչ որ բարի է, կատարեալ ու յաւիտենական :

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Մ Ո Վ Ս Է Ս

«Ոչ երկնչե՛ր ի ցասման՛ն քաղաւ-
րի՛ն. զի զանհրեւոյթսն իբրեւ գեշե-
տայ համարեցաւ»: ԵՔԲ. ԺԱ. 27

Զէր վախնար թագաւորին բարկութե-
անէն, Կ'ըսէ Ս. Գիրքը Մովսէսին համար,
որովհետեւ անտեսանելի իրողութիւնները
տեսնանելի էին իրեն համար: Ի՛նչ հակա-
դրութիւն, մեր ժամանակի մարդոց հետ
համեմատած, որոնք ճշմարտութեան և՛
անարդարութեան մասին մտածելէ և անոր
պաշտպանութիւնը ստանձնելէ առաջ, կը
խորհին իրենց անձի ապահովութեան և
փոքրիկ ու անձնական շահերու պաշտպա-
նութեան:

Մովսէս անտարակոյս մին է պատմու-
թեան. հազուադիւտ և մեծ մարդերէն, ան
որ հրաւիրուեցաւ վարելու Հրեայ ժողո-
վուրդին ճակատագիրը իր վարչական, բա-
րոյական ու կրօնական դժուարին մարդե-
րու մէջ, և տուաւ անոր իր հոգիին ու
մտքին կերպաւորումը:

Պատմութենէն մեզի ծանօթ է Հրեայ
ժողովուրդին ոյժն ու կորովը և մեծ նուա-
ճումները, հակառակ իրենց թիւին և քա-
ղաքական ոյժի պակասին: Նախ հաստատու-
ած Արեւելքի մէջ անկիւնը, փոքրիկ հո-
ղամասի մը վրայ, ենթակայ մնային կեր-
պով օտար հորդաններու արշաւանքին, Ա-
նիկա տեսաւ ու ճաշակեց Արեւելքի մեծ
կայսրութիւններու աղէտն ու սարսափը,
իր բազմաթիւ անգամներ բզկտուած մարմնի
կոյսէն անցան, Ասորական, Մէտական,
Պարսկական և Եգիպտական արշաւանքնե-
րը: Գերի տարուած բազմաթիւ անգամներ
վերոյիշեալ երկիրները, իրենց նիւթական
փաստին միացուեցաւ յաճախ նաեւ իրենց
հոգեկան ու մտքի զանձներու և հարստու-
թիւններուն փճացումը: Հուսկ ապա անոնք
ափ մը փոշիի նման պիտի նետուէին աշ-
խարհի չորս հովիտուն և դարերով պիտի
թափառէին երկրէ երկիր և ազգէ ազգ:
Բայց Մովսէսէն աւելի քան երեք հազար

հինգ հարիւր տարիներ յետոյ, անոնք պիտի
մնային հաւատարիմ իրենց կրօնին, իրենց
միակ ու կենդանի Աստուծոյն, իրենց ա-
ւանդութեան, իրենց սրբազան մատենա-
ներուն և անոնց պարտադրած բարոյակա-
նին: Բարեւոն, Նինուէն, Աղեքսանդրիան
և Աթէնք, Հռոմ և Կ. Պոլիս, ինկան ի-
րենց ոյժէն բայց Հրեայ ժողովուրդը շա-
րունակեց իր գոյութիւնը, շնորհիւ իր խել-
քին, ձեռնբերեցութեան և գիմանալու կո-
րովին:

Մովսէսի ոյժը չէր բխեր լոկ իր անձ-
նական արժանիքներէն, ընդհակառակն ա-
նիկա երկնոտ ու անվճարական էր ու երկար
ատեն չէր համարձակած իր ժողովուրդի
փրկութեան լծուիլ, հակառակ իր անհա-
մեմատորէն առաքիլին և իսրէնասէր ըլ-
լալուն, և միշտ տեսակ մը վարանքով ետ
քաշուած էր մինչև այն վայրկեանը, երբ
Աստուծոյ կամքին յայտնութիւնը կատար-
ուեցաւ իր աշքերուն և հոգւոյն դիմաց: Իր
մանկութիւնն ու առաջին երիտասարդու-
թիւնը անցուց Եգիպտոսի մէջ, հասուն
սարիքին, մինչև իր մազերուն ձերմկիլը,
անիկա առանձինն թափառեցաւ անսահման
անապատին մէջ, պատրաստուելու համար
իր վսեմ առաքելութեան. իսկ իր կեանքի
վերջին քառասուն տարիներուն՝ ան իր ժո-
ղովուրդին գլուխ անցած առաջնորդեց զայն
գէպի Աւետեաց Երկիրը: Վի՛շ երկնչէ՛ր ի
ցասման՛ն թագաւորին. զի զանհրեւոյթսն
իրեւ զտեսեալ համարեցաւ»:

Միջավայրը որուն մէջ անցաւ Մովսէսի
մանկութիւնն ու առաջին երիտասարդու-
թիւնը Փարաւոսի պալատն էր, հինաւորեց
Եգիպտոսի քաղաքակրթութեան փառաւոր
օրերուն, երբ Նեղոսի երկիրը օրրանը կը
հանդիսանար արուեստի և գիտութեան մեծ
նուաճումներուն, որոնց միացորդներուն
առջև այսօրուան աշխարհը չի կրնար իր
հիացումը չլայտնել: Եւստ քնական է մտա-
ծել թէ Մովսէս իրեւ որդեգիր Փարաւոնի
սիրելի դստեր, իր հասողութեան ներքե
ունէր այն բոլորը զոր մարդ կրնայ մասծել
ու տննալ, մինչև իսկ գահը Փարաւոնին:
Մովսէս կը տեսնէր այս բոլորը որոնք գե-
ղեցիկ ու փորձիչ երազի մը պէս յաճախ
կը գրաւէին իր ուշադրութիւնը: Սակայն
ուրիշ աւելի զօրաւոր մտածումներ կը տան-
չէին իր միտքն ու հոգին, ուրիշ սէրեր և

փառասիրութիւններ մշտապէս կը հալածէին զինքը, առանց իրեն հանգիստ տալու: Ան կը մտածէր իր գերի ժողովուրդին և անոր չհանչողած Աստուծոյ մասին: Նման բուր մեծ հոգիներուն, որոնք ժամանակաւոր հանդիմանումներ և փառքերէն աւելի, մեծ և յաւիտենական ճշմարտութիւններու հետամուտ են, Մովսէսի համար իր ժողովուրդին փրկութիւնը և իր Աստուծոյ փառքը գերազանց կը մնային Փարաւոնի փառքէն և Եգիպտոսի հանդիմանումներէն:

Ամէն մարդու կեանքին մէջ կայ վայրկեան մը ուր ան հանգիստաւոր կերպով կը ճշտէ իր կեանքին ընթացքը, լսելով կարծես իր կոչումին ներքին ձայնը: Քիչերու տրուած է այս շնորհը, տեսնել կարենալու էականը, լսելու իր կոչումին ձայնը և յօժարելու ընդունիլ այն բոլոր զոհողութիւնները որոնք իր բաժինը պիտի ըլլան: Անխիթաղ հազիւ ինք տարբերէ էր, երբ ուխտեց յաւիտենական հակառակութիւն Հոմերի դէմ: Այս որոշումը միակ տիրապետող զգացումը եղաւ իր մէջ, մինչև իր մահը, ի զին իր բոլոր տառապանքներուն և ձախորդութեանց: Մովսէս իր ժողովուրդին ու Աստուծոյն կապուած մնալու ուխտով, աւելի բարձր ու ազնիւ ապացոյցը կուտար վճռական ու անխնայ անձնուիրութեան մը:

Մինչ Մովսէս իր ժողովուրդի փրկութեան ծրագիրներով էր զբաղած, ծանր փորձանքի մը հանդիպեցաւ, սպաննելով Եգիպտոսի մը, որ կը սպառնար իր հայրենակիցներէն մէկուն կեանքին: Այս պարագան սկիզբը եղաւ իր առաքելութեան և պատճառը որ ան խոյս տայ Փարաւոնի պալատէն և Եգիպտոսէն, ապաստանելու համար Մադիամու երկիրը: Հոն այդ օտար երկրին մէջ ընտանիք կազմեց, ամուսնանալով տղւոյն ջրմասպետ Յոթիի աղջկան հետ: Բայց երբեք չմոռցաւ իր ժողովուրդը և անոր ծառայելու իր ուխտը: Ժամանակը սահեցաւ, տարիներու ձիւնը իր ոստայնը զրաւ Մովսէսի մազերուն՝ սակայն անիկա բնաւ չմոռցաւ իր ժողովուրդը: Հոն, այդ օտարութեան և առանձնութեան մէջ, անիկա չիշխեց բնաւ Փարաւոնի պալատի կեանքը և չունեցաւ զգացումը անոր յիշատակներու քաղցրութեան:

Սեւեռած իր նայուածքը անապատի

յստակ երկնքին մէջ շողացող աստղերուն, որոնք կը պատմէին իրեն փառքը Եգիպտոսի, կը մտածէր իր ժողովուրդին և իրեն խոստացուած Աւետեաց երկրին, ուր Աբրափա, Իսահակ և Յակոբ իրենց վրանները լարեցին, և ուր իրենց գերեզմանները կը օպասէին այժմ Իսրայէլին: Այս մտածումներն էին որ կը անուցանէին իր հոգին ամէն օր, և կը պատրաստէին զինքը իր մեծ ու վսեմ առաքելութեան: Միւս կողմէն սակայն առանձնութիւնն այլ իր վտանգներն ունի: Մինակ ըլլալ իր երազին հետ, առանձինն մտածել, յուսել ու սիրել, յաճախ բեռ մըն է որուն քիչ անգամ կրնայ ստիպել մարդկային հոգին: Իւրաքանչիւր օրուան արեւը սակայն որ կը մեռնէր հորիզոնին՝ և արշալոյսը որ կը բացուէր անապատին վրայ, Մովսէս կը կարծէր թէ կը ժօռնար իր օրը և վայրկեանը իր ժողովուրդի փրկութեան: Սակայն Ամենակալը կը մնար լուռ ու Մովսէս կը սպասէր, մնալով միշտ հաւատարիմ իր իտէալին, վասնզի «ղաներեւոյթսն իբրեւ զտեսնալ համարէր»: Եւ օր մը երբ նորէն իր աներոջ հօտերը կը պահէր Մադիամի ամալի սարերուն վրայ, դէմ առ դէմ գտաւ ինքզինքը այրող բայց չմոռնող մօրենիին, և լսել կարծեց բոցին մէջէն ձայն մը որ կ'ըսէր. «Այսպէս ասացես ցորդին իսրայէլի. որ էն առաքեաց զիս առ ձեզ»:

Եւ ահաւասիկ երէկուան աքսորականը կը դառնար իր ժողովուրդին առաջնորդը և փրկութեան միջոցը, Եգիպտոսի գերութենէն և Փարաւոնի բռնութենէն ազատագրելով զանոնք, առաջնորդելու համար խոստացուած երկիրը: Դիւրին չեղաւ այս գործը, գեղեցիկ տեսիլները և մեծ իրաւագործութեանը կամքի ոյժի և զոհողութիւններու կը կարօտին: Ժամանակաւոր խանդավադութիւնները և յաղթանակները չուտով կը լուսաւորեն հասարակ ժողովուրդի միտքն ու հոգին: սակայն գծուար է մնալուն կերպով բարձրացած պահել անոնց տրուած մարդութիւնները, և երկարած գեղ յանոց մէջ յաւիտենական ճշմարտութիւններու ճառագայթը: Առաջնորդը հոգեկան ինչ մեծ մագնիս և նայուածքի ինչ կրակ պէտք է ունենայ, կարենալ օգնորելու համար բազմութիւնները, որոնք օրերու յաղթանակներէն և հրաշալի գործերէն վերջ հան:

գուրժիկին տակաւին իր առաջնորդութիւնը, հակառակ իրենց հոգիին մէջ մղուող յաճախակի և հակընդդէմ զգացումներուն: Մովսէս սակայն կեանքի երկու մեծագոյն հրաշքներու, Աստուծոյ և Հայրենիքի, ներկայացուցիչ անձնաւորութիւնն է, բառին ամենախոր իմաստով: Աշխարհի մէջ ոչ մէկ ոյժ կրնայ հեռացնել զինքը այն գաղափարներէն, որոնց ծառայելը մեծագոյն փառքն ու պարտականութիւնը նկատեց իրեն:

Այդ էր պատճառը անտարակոյս, որ հակառակ անապատի երկար ու բազմատեսակ դժուարութիւններուն, իր պաշտածները այրող և այրածները պաշտող անուպայ ժողովուրդի մը ստեղծած դժուարութիւններուն, Մովսէս կրցաւ դիմանալ և առաջնորդել իսրայէլի ժողովուրդը, շատ յաճախ հակառակ իր կամքին, դէպի Աւետեաց Երկիրը: Այս՝ բոլորին դէմ Մովսէս կը մնար անդրդուելի, որովհետեւ իր տեսիլքն ու գաղափարը իրեն համար ամէն օր ապրող և զինքը ոգեւորող և սնուցանող իրողութիւններ էին:

Մովսէս տեսիլքի մարդ էր, կը հաւատար Աստուծոյ Նախախնամութեան և մարդերու ապագային, անոր համար իր ժողովուրդի փրկութիւնը չէր վստահեր ժամանակի բերումներուն, ոչ ալ կեանքի դժուարութիւնները կրնային նուաճել ու մոլորեցնել իր մեծ հոգին, անիկա Առաքեալը ըսածին պէս տեսանելիով չէր որ կ'առաջնորդուէր այլ հաւատքով:

Սակայն հակառակ այս բոլորին, Ս. Գիրքը տարօրէն սրտառուչ անկիզձութեամբ մը, զայն մեղաւոր կը նկատէ, Աւետեաց Երկիրը մտնել չկարենալու աստիճան: Տարիներով չարքարուիլ ի խնդիր սրբազան դատի մը, կրել այն բոլոր տուայտանքները որոնք հանրային գործիչի բաժինը կը կազմեն, հազար տառապանքներէ վերջ գալ ու կենալ իր տարիներու երազի սեմին, և ապա արգիլուիլ զայն ունենալու բաղձանքէն, գոյնաւ ճակատագիր մըն է գուցէ հասարակ մարդերու համար, սակայն վսեմ վերջը բոլոր մեծերուն, հերոսներուն: Երգիւք որ կ'երգէ, ցոյց տալու իր ձայնին շնորհը, պիտի գոչուի, սակայն ժողովուրդներու ճշմարիտ առաջնորդը որ կը մոռնայ ինքզինքը իր մեծ կոչումին

մէջ, պէտք է մեռնի, ապրեցնել կարենալու համար իր դատը: Յաւիտենական է պատգամը, ով որ կուտայ ամէն ինչ՝ ոչինչ պիտի գտնէ իբրեւ փոխարինութիւն: Մովսէս որ կը վառի և իր շուրջիններուն կը բաշխէ իր լոյսը, պիտի հատնի կայծ առ կայծ, անո՞վ արժեւորելու համար ինքզինքը: Ու բնական է որ նոյնը ըլլար պարագան Մովսէսի: Քիչ անգամ մարդոց կը տրուի պատեհութիւնը իրենց երազը բռնել ու հագնիլ, իսկ մեծ մարդերը յաճախ իրենց արւելանով է որ կ'ապրեցնեն իրենց երազը սերունդներու յիշողութեան և զգացումներուն մէջ:

Կեանքի կանոնն է ասիկա, նախորդ սերունդ նորին՝ և նորը յաջորդին համար կը պատրաստէ ապագան: Ծառ տնկողը քիչ անգամ կը յաջողի վայելել անոր պտուղը: Ընտանիքի ո՞ր հայրը տարինբով չարքարուելէ և վաստակելէ վերջ կրցած է քաղցրօրէն և խաղաղ վայելել իր ջանքերուն պտուղը: Հայրենիքի ո՞ր հերոսը իրագործելէ վերջ իր ժողովուրդի ազատութեան ու փրկութեան դատը, կրցած է վայելել անոր արդիւնքները: Ու տակաւին պատմութեան մէջ ո՞ր մեծ մարդը կրցած է իրապէս արժեւորուիլ, առանց իր կեանքով ու արիւննով նուիրագործելու իր իտեալը: Կեանքի այս ողբերգութիւնը չէ իր վսեմութիւնը, մնացեալը աղաւթի ու աղիքի հաճոյք է միայն: Հետեւաբար ինչ իբրեւ մեղք կը վերագրուի Մովսէսի, կը կազմէ նոյն ատեն իր փառքը: Երանի անոնց՝ որոնց մեղքը այդ կերպով կ'ապացուցուի, այլապէս քաւուելու համար:

Ե.

ՈՎ ԲԱՐԵԳՈՒԹ ԻՄ ՅԻՍՈՒՍ...

ԵՂԻՎԱՐԴԻՆ

Ու, ձանձրացած... ա՛լ կ'երթամ անձկութիւնն իմ ծրարած
Հառաչանքիս թելին տակ. միշտ վախիմ մէջ ալ գուցէ
Թէ ուրիշներ զայն գողնան ու լիաթո՛ք զուարճանան:

Բայց ես համբողջ մը, կ'երթամ. թողած եսիս բազմաթիւ
Բարեկամներ, ու մարդեր՝ որոնց եկայ դէմ առ դէմ
Փողոցին մէջ կամ անկիւնն՝ դարձակէտին հանդիպման,

Ու ես կ'երթամ վերստին, իմ ուներուն վրան բռնած
Հիւանդ երկու ձեռքերովս բռնն իմ ծանր մրսածմանց,
Բարձրանալու սարն ի վեր գագաթին ցուրտ մենութեան,

Դէպի ամպերը խոկմանց, դէպի աստղերն ըսփոփման:
Բեռն մրսածմանցս կը բանամ — աշխարհ մը մեծ՝ մո՛լթ ու լո՛յս —,
Կը բանամ սիրտս ալ մեղմիւ վերքերովն իր ահաւոր...:

Բուրվառին վրայ իմ խրոնին, մէկիկ մէկիկ, յուշերուս,
Կիյնան կոշտերը խունկի... արցունք ու ցաւ կը մըխայ.
Ան, կը դողամ ես ո՛վ Տէր մրսածմանցրս շանթերէն...:

Ու կորուսեա՛լ, զինովցած, ծիածանէն արցունքիս
Ու մրուռէն աշերուս, ով Բարեգութ իմ Յիսուս,
Թո՛ղ, հոգիի Երբքներովս որ համբուրեմ ես նակասն

Ձը նըվաճուած Երագիս... ու թո՛ղ ձեռքերդ իյնան
Ու հոգիիս մէջ բանան զըռներ յոյսի, հաւասքի,
Որ ես մահուան բաժակէն անմահութիւնը ըմպեմ...:

1953

Նիւ Եօք

ԱՇՏԻՇԱՏ

Մ Ե Ռ Ե Լ Ն Ե Ր Ը

Պիսի հասկնայի՞՞ք մեզ,
Եթե մեր լուսքեան մարմարները փերելով՝
Պահ մը խօսեի՞նք ձեզի,
Գարնան այս գեղեցիկ առաւօտով,
Ո՛վ դուք, արեւին զաւ արքողներ...

Պիսի խմբուկի՞՞ք արդեօք
Մեր դողահար եւ քափանցիկ սոււերներուն շուրջ,
Մոռնալով ձեր առօրեան
Տարօրինակ հաշիւներէ կազմուած...
Պիսի դիտեի՞՞ք առանց վախի
Իրենց լոյսէն դասարկուած մեր աչերուն մէջ...

Ա՛ն, մանաւանդ պիտի սեղմեի՞՞ք
Ցաւագին կարօտով, գորովալիք,
Մեր կուրծքերուն վանդակները ջախջախուած
Ձեր բաբախուն կուրծքին...

Մենք նոր բարբառ մը սովորեցանք,
Յորմենեօք երբ հրածեօք առինք աշխարհէն,
Համբոյրը չունի խորհուրդն իր անցեալ
Մեր որդնահար օրքներուն վերայ,
Եւ ժպիտը լոյսին ամենէն գաղտնի
Բիւրեղներէն է ծաղկած...

Բայց ի՞նչ որ մեզ կը բաժնէ կեանքէն,
Մահը չէ բընաւին:
Մահը գեղեցիկ յուսերու անսպառ աղբիւր՝
Ուրկէ ծառաւիները կ'ըմպեն անյազուրդ.
Ո՛չ ալ վախն է երկար մրկայոյզ գիշերներու,
Երբ անճեւին լացը ձեզ արքուն կը պահէ...

Մոռացումն է որ մեզ կը նետէ անշափելի անդունդներու մէջ,
Կը բանձրացնէ կապարի ծանրութեամբ
Հողը մեր քուրճերուն,
Եւ անխորհակելի լեռներու նման
Կը բարձրացնէ փութերը մեր ոսկորներուն վրայ...

Մոռացումին մուր մասերէն է որ կը հիւսուին
Մամուռները օրիմունքուն,
Եւ անոր փոքորկոտ օճակն է որ կը օրջէ
Արատաստացող նրագները հսկումի...

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱԹ

ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Տըւիր ինծի ցաւ մը անհուն,
Փոխակերպեմ երգի որ զայն
Եւ կըսակեմ երգը Մարդուն:

Հիմա կը զգամ ցաւը ծաղկած
Հիւսեմ տող մ'երբ ամէն անգամ,
Ըլլա՛ւ ընդմիջս միսքս անկասկած

Թէ չէ անցած ցաւն ապարդիւն,
Պիտի հասնի թէ անվարան
Երգըս մինչեւ սիրքը Մարդուն:

Դիտեմ արդէն — Օ՛ Սըրբութիւն —
Թէ այրուելով կըրճանմ մենք միայն
Տալ էիք մը լոյս եւ ջերմութիւն:

•

Վ Ե Ց Ե Ա Կ

Քանի՛ դարեր են դարձեր,
Քանի՛ հազարամ,
Հուրէ — ջուրէ եմ անցեր,
Լըսեր Քու պատգամ,
Քեզ՝ հե՛ս «Գագաթ» բարձրացեր
ԽԱՉՈՒԱԾ ԲԱՐԵԿԱՄ:

•

Ք Ա Ռ Ե Ա Կ

(ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ)

Թէ զերդ անբան եկած անցած
Այս հըրաւքին չես հիացած,
Չես օրօրած երազ ու Սէր...
Թէ չգայիր ի՛նչ կը պակսեր:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՔԱՐԱՁԻՍՍԱԿԱՆ

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՐԱՁԻՍՍԱԿԱՆ ԵՆՈՒՆԵՐԻ ՄԷՋ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵՆՈՒՆԵՐԻ ՄԷՋ

1. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ առաջին ֆարոգիւնէր. — Կը կարծուի թէ Թովմաս առաքեալ եղած է Աւետարանի լոյսը առաջին անգամ Հնդկաստանի մէջ տարածողը: Հնդկաստանի Ինտոս կղզիներէն մէկուն մէջ կայ Ժողովուրդ մը որ Թովմասեան կը կոչուի: Շատ հաւանական է Թովմաս առաքեալ Հնդկաստան գացած ատեն Հայաստան ալ եկած ու քարոզած ըլլայ Հայ Ժողովուրդին: Նոյնպէս կը կարծուի թէ առաջին անգամ Պարսկաստանի մէջ Աւետարանին ճշմարտութիւնը քարոզողը եղած է Սիմոն առաքեալը՝ որ նախանձայոյց ալ կը կոչուէր: Այս առիթով Սիմոնին ևս Հայաստան հանդիպած ու քարոզած ըլլալը անհաւանական չի թուիր: Կրնայ ըլլալ որ Յիսուսի աշակերտներէն ուրիշներ ալ Հայաստան այցելած ըլլան: Բայց և այնպէս Հայաստանի առաջին քարոզիչները կամ Լուսաւորիչները կը նկատուին Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներ, որոնք Հայաստանի Ժողովուրդին հետ ապրած, գործած և հոն ալ նահատակուած են, հաստատելու համար իրենց քարոզած ճշմարտութիւնները:

Որո՞նք էին Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներ: Ասոնք Յիսուսի ընտրած առաքեալներն էին, որոնք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ հիմնադիրները եղան, և անա՛յց իսկ պատճառաւ նոյն Եկեղեցիին կողմէ կը կոչուին առաջին Լուսաւորիչներ:

(-) Թադէոս՝ Յիսուսի տասներկու առաքեալներէն մին՝ (Մարկ. Գ. 18) որ կը կոչուէր նաև Զերիոս և Յուզա Յակոբեան (Մատթ. Ժ. 3, Մարկ. Գ. 18, Լուկ. Զ. 16, Գործք. Ա. 13): Միև առաքեալներուն պէս ունէր երկու անուն, Յուզա և Թադէոս: Յուզա՝ (ոչ Իսկարիովտացի) (Յովն. ԺԳ. 22)

իրեն բուն անունն էր, իսկ Թադէոսը իր մականունը: Ինքն էր Յուզայի անունը կրող Բնդհանրական Թուղթին հեղինակը:

(Բ) Բարթողիմէոս՝ նոյնպէս տասներկու առաքեալներէն մէկն էր, Գալիլէոյ Կանաքաքէն, և արհեստով ձկնորս: Այս ալ ունէր երկու անուն, Բարթողիմէոս և Նաթանայէլ: Առաջին երեք Աւետարանները զինքը կը յիշեն Բարթողիմէոս անունով, իսկ չորրորդ Աւետարանը Նաթանայէլ աւանունով կը ճանչնայ: Երեք Աւետարաններուն մէջ ալ իր անունը Փիլիպպոսէն վերջը կը յիշուի, իսկ չորրորդ Աւետարանին մէջ Փիլիպպոսն է որ առաջին անգամ զինքը կ'առաջնորդէ Յիսուսի: Շատ հաւանական է Բարթողիմէոս իր ազգանունն էր, և Նաթանայէլ բուն անունն: Ըստ չորրորդ Աւետարանի, ինքն էր առաջին անգամ Յիսուս Քրիստոսի աստուածութիւնը դաւանողը (Յովն. Ա. 49) որ կոչուեցաւ «Աննեդ իսրայելացի մը» (Յովն. Ա. 47):

Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներ երբ Հայաստան եկան որպէս աւետարանիչներ, հոն հանդիպեցան Հրեայ գաղթականներու, որոնք Հրէաստանէն եկած իրենց հայրենակիցներն էին, և որոնց միջոցաւ է որ կրցան դիւրութեամբ տարածել Աւետարանի Լոյսը Հայ Ժողովուրդին մէջ: Նորահաւատ Հայեր իսկոյն հալածանքի ենթարկուեցան, և որուն արդիւնքը այն եղաւ որ Սանդուխտ կոյս, Թադէոս առաքեալ և ուրիշներ շատ չանցած նահատակուեցան: Նոյնպէս Բարթողիմէոս առաքեալ Հայաստանի մէջ նահատակութեան փառքին արժանանալով վերջացուց իր կենսիցը իբր արդիւնք հալածանքներու: Սակայն այս երկու առաքեալներու և բազմաթիւ ուրիշ վկաներու մաստիքստութեան շնորհիւ Քրիստոնէական կրօնին սերմերը անեցան, և հիմը դրին Հայ Քրիստոնէութեան Հայաստան Աշխարհի մէջ:

Ինչպէս ուրիշ առաքեալներ, նոյնպէս Թադէոս և Բարթողիմէոս Կենաց Բանը կը քարոզէին պարզ ու դիւրահասկնալի ճոճով հաւատքով ու սրտաբուրդ արտայայտութեամբ: Իրենց քարոզելու մեթոտը ընդհանրապէս մեկնօրէն էր, Հին Ուխտէն խօսք մը, դէպք մը և կամ պարբերութիւն մը կ'առնէին, կը բացատրէին և ապա կու տային իրենց պատգամը, առաջնորդելու

համար ունենդիրները Յիսուս Գրիստոսի միջոցաւ յայտնուած յաւիտենական ճշմարտութիւններու:

Այս երկու առաքելները յաջողեցան իրենց առաքելութեան գործին մէջ, անոր համար որ կոչուումով ու նուիրմամբ մօտեցած էին իրենց աւետարանչական ու քարոզչական պաշտօնին:

2. Լուսաւորիչ որպէս քարոզիչ. — Աստիճան երեք հարիւր տարուան միջոցին Քրիստոնէութիւնը պահած էր իր գոյուածիւնը Հայաստանի մէջ: Ասիկա ցոյց կու տայ թէ Հայոց. Եկեղեցին Թագէտս եւ Բարթողովէն առաքելներու քարոզութեան շնորհիւ սկսեալ՝ մինչեւ Լուսաւորիչ օրը, ունեցած է միշտ եկեղեցականներ եւ քարոզիչներ: Եւ այս քարոզիչներու աշխատութեան շնորհիւ էր որ Քրիստոնէութեան լոյսը անշէջ մնացած էր մեր երկրին մէջ, այս երեք հարիւր տարիներու ընթացքին: Այլապէս կարելի չէր որ Հայ ժողովուրդը, Նորորդ դարուն սկիզբը, Լուսաւորիչի միջոցաւ, ազգովին ու ամբողջովին դարձի գար մէկ անգամայն:

Պատմութեան մէջ Գրիգորի անուան կցուած է Լուսաւորիչ տիտղոսը, տիտղոս մը որ իրաւամբ վայել է իրեն: Որովհետեւ նա լոյս տարածած է, բառին լայն առումով, Հայաստանի մէջ, Լուսաւորիչն ըրածը ներքին աւետարանչական գործ մըն էր Հայութեան մէջ: Որքան ալ դժուրակ ու ծանր, ան յօժարութեամբ կատարեց իր առաքելութեան վսեմ պաշտօնը, ամէն խոչնդոտ, եւականք առ ոչինչ նկատելով, եւ մահուան սպառնալիքներն իսկ արհամարհելով:

Լուսաւորիչ կեսարիոյ մէջ առած էր իր քրիստոնէական դաստիարակութիւնը, կը հաւատար Լատուծոյ գոյութեան, եւ պայծառ գիտակցութիւնը ունէր հոգեւոր իրականութիւններու հանդէպ, ինչ որ էական պայանն է քարոզիչի մը համար յաջողելու իր գործին մէջ: Աստուած իրեն համար գաղափար մը չէր, այլ իրականութիւն մը: Աստուծով կ'առնէր իր ներշնչումը, ուժն ու ներքին եռանդը: Եւ քանի որ Աստուծոյ հետ շփման մէջ էր միշտ, եւ եղած էր անոր նուիրումը մէկ պաշտօնեան ու գործակիցը, յաջողութիւնը մպտեցաւ իրեն ամէն կերպով, եւ ուստի կրցաւ առաջնորդել Հայ ժողովուրդը գէպի Աւետարանի լոյսը:

Ահա՛ այս իսկ պատճառաւ, Լուսաւորիչ չորրորդ դարուն սկիզբը կարկառուն դէմք մըն է Հայ Եկեղեցւոյ քարոզչական բեմին վրայ: Ազաթանգեղոս, Լուսաւորիչ քարոզչական պաշտօնի մասին կ'ըսէ. «Անհանգիստ անդադար զցայգ և զցերեկ ոչ դադարիր երբեք. . . . խօսիլ, խրատել և ուսուցանել. . . . յսակապաւսում արարեալ ուսուցանէր ամենեցուն»:

Ազաթանգեղոսի այս վկայութիւնը ցոյց կուտայ թէ Լուսաւորիչ քարոզխօսելու ձեւը շատ յստակ էր, պարզ ու զիւրահասկնալի: Յիսուս Գրիստոսի քարոզախօսելու մեթոտն ալ պարզ էր: Լուսաւորիչ ինք եւ, Թագէտս եւ Բարթողովէն առաքելներու հետ, հետեւած ըլլալով իր մեծ Վարդապետին, կը քարոզէր Հայ ժողովուրդին մէջ պարզ լեզուով ու զիւրահասկնալի ոճով: Մէջը որ մարդկութեան տալիք պատգամ մը ունի եւ գիտակից է իր պաշտօնին, խրթին ու դժուարաբանակնալի լեզուով արտայայտուելու չփորձուիր:

Մեծ քարոզիչներու յաջողութեան գաղտնիքը ընդհանրապէս պարզութեան, բնականութեան ու զիւրահասկնալի բառերով քարոզելու մէջ կը կայանայ: Նոյնը շիտակ էր Գրիգորի համար որ Հայ ժողովուրդին Լուսաւորիչը եղաւ իրաւամբ:

3. Ս. Մեսրոպի քարոզչական կենսեր. — Չորրորդ դարու մէջ Հայ քարոզիչներ, Լուսաւորիչ շուղին հետեւելով, Աստուածաշունչը կը կարգային, հայերէնի կը թարգմանէին եւ ապա կը բացատրէին ժողովուրդին օրուան հասկնալի լեզուով: Ասոնք մեկնիչներ եւ կամ վերծանողներ կ'առնուան ունէին մեր Նախնեաց կողմէ: Սահակ-Մեսրոպի ձեռամբ, երբ հինգերորդ դարու մէջ Աստուածաշունչը հայերէնի թարգմանուեցաւ, Հայ վերծանողներ սկսան ուղղակի հայերէն լեզուով կարգալ, մեկնել եւ բացատրել կարգացուած համարներուն իմաստը: Յետոյ Եկեղեցւոյ բարձրաստիճան կղերները ստանձնեցին քարոզչական պաշտօնը, որ կը բաղկանար մեկնութենէ, խորհրդածութենէ եւ գործնական խրատներէ: Այսպէս Հայոց. Եկեղեցւոյ մէջ նուիրակաւ նաեւ քարոզ խօսելու դրութիւնը Հայ վերծանողներու եւ քարոզիչներու միջոցաւ:

Սուրբ Մեսրոպի քարոզչական գործը սահմանափակուած չէր Հայաստանի մէջ,

այլ մանաւանդ Վրաստանի մէջ իր ունեցած աւետարանչական աչքառու գործունէութիւնը կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ իր քարոզչական պաշտօնին մէջ:

Մեսրոպի քարոզախօսելու մեթոտին նկատմամբ կը կարգանք հետեւեալը: «Կացեալ յանապատ և ի հովանաւոր տեղիսն, որ Շաղգոմքն անուանին, բովանդակեաց ըզվարդապետութիւնս առաջին առաքելոց խմբիցն: Քանզի մ'չ որպէս արուեստ ուսուցանէր, այլ իբրեւ զհոգի առաքելաբար աշակերտացն տայր»: Մեսրոպ Մաշթոցի մասին գրուած, «Ոչ որպէս արուեստ ուսուցանէր» խօսքը կը վկայէ թէ Մեսրոպ ալ կը հետեւէր իր նախնեաց քարոզախօսելու պարզ ձևին:

4. Գրիգոր Տաթևացիին եւ իր Բարդաղիբը. — Գրիգոր Տաթևացիին ԺԴ. դարու մէջ Յովհաննէս Որոտնեցիի ձեռքին տակ ուսած՝ անոր նշանաւոր աշակերտներէն մին էր: Հին ատեն քարոզներ մեծ մասամբ մեկնողական, ջատագովական, դաւանաբանական, վարդապետական ու խրատական էին: Հայ մեկնիչներ ալ իրենց ժամանակի ջուր եկեղեցիներու մեկնիչներուն նման Ս. Գրիգըր կը մեկնէին այլաբանական մեթոտով: Այլաբանական մեթոտով քարոզել շատ ընդհանրացած էր մանաւանդ Միլին դարու մէջ: Կործ բնաբանով քարոզելու սովորութիւնը մշակուած է աւելի վերջին դարերու ընթացքին:

Տաթևացիին քարոզները ջատագովական ու վարդապետական (դաւանաբանական) էին առ հասարակ:

Գրիգոր Տաթևացիին, Օրմանեանի կարծիքով, հմուտ էր լատիներէն լեզուի և լատին աստուածաբաններու սկոլաստիկեան ոճին, և կը պաշտպանէր Հայց. Եկեղեցւոյ ուղղափառութիւնը ճիշդ մեկնոյն ձեւերով: Տաթևացիին պայքարեցաւ միշտ Ունիթոսներու ոտնձգութեանց դէմ և պաշտպանեց Հայ Եկեղեցին թէ իր խօսքով և թէ գրելով: Տաթևացիին ունի Հարցման գիրք առնուհերկասիրութիւն մը՝ զոր գրած է լատին աստուածաբաններու սկոլաստիկեան մեթոտով: Օրմանեան այս գրքին համահաւասար արժէք կուտայ Միլին դարու մէջ նշանաւոր լատին աստուածաբաններու արտագրած գործերուն հետ:

Գրիգոր Տաթևացիին գրած է նաեւ քա-

րոզագիրք մը, որ երկու հատորներէ կը բաղկանայ, Ամառան ու Ձմեռան անուններով, ճոխացած վարդապետական տեսութիւններով, որոնք մեծ զարկ տուին քարոզախօսելու արուեստը զարգացնելու համար Հայ ժողովուրդին մէջ: Տաթևացի յատուկ աշխատանք կը թափէր իր հասցուցած աշակերտները վարժեցնելու քարոզախօսութեան և բնմասցութեան ժամանակի պայմաններուն. ինք ըլլալով «Քաջ հմետ» եւ ստուածաբան վարդապետ: Տաթևացիին Հայ ժողովուրդին համար հասցուց ոչ միայն կուսակրօն վարդապետներ, այլ նաեւ ուսեալ քահանայ քարոզիչներ, որոնք իրեն վարդապետութիւնները և ոգին տարածեցին ամէն ուրեք:

Արքանաւ Ջամինեան, իր Հայոց Եկեղեցւոյ պատմութիւն գրքին մէջ կ'ըսէ. «Տաթևացիի միւս նշանաւոր գործն է քարոզգիրքը՝ երկու հատորի բաժնուած — Ամառն և Ձմեռն, մօտ 200 քարոզներ՝ այլ և այլ նիւթերի մասին: Այս քարոզներին մէջ պարզ երեւում է ժամանակի սքոլաստիկ ուղղութիւնը-խրաքանչիւր զաղափարաժանուած է մանր զաղափարների և նրանց ճշմարտութիւնն ապացուցանելու համար բերուած են վկայութիւններ Ս. Գրքից ու փիլիսոփաներից, այսպիսի հիւծ դատողութիւններու պատճառաւ քարոզներին մէջ չի երեւում զգացմունք, ոգեւտութիւն, որ նրանց բնական յատկանիշը պէտք է լինէր: Բայց և այնպէս Տաթևացիի քարոզագիրքը ժամանակի հայ կեանքի ուսումնասիրութեան համար կարող է մեզ նիւթ տալ»:

Տաթևացիին ԺԴ. դարու իբրեւ նշանաւոր հայ քարոզիչ, քարոզեց շարունակ իր խօսքով և թէ գրելով, և պաշտպանեց Հայ Եկեղեցին Ունիթոսներու դէմ մեծ նախնախնդրութեամբ, միաժամանակ տարածելով Աւետարանի կենսատու լոյսը Հայ ժողովուրդի տարբեր խաւերուն մէջ:

5. Հայաստանեայ Եկեղեցւոյ ներկայ պէտքը. — Քարոզախօսութիւնը՝ իբր գեղարուեստ, ինչպէս ուրիշ Քրիստոնեայ Եկեղեցիներու, նոյնպէս Հայ Եկեղեցիին մէջ ալ մշակուած է անցեալին, բայց դարուս գեղարուեստական արդի պայմանները բուրդովին նոր մշակոյթի մը կարիքը անհրաժեշտ կը դարձնեն: Հայց. Եկեղեցւոյ բարեկարգութեան հարցը, միաժամանակ հարց

մքն է նաև Եկեղեցւոյ բեմի վերակենդանացման:

Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ քարոզխօսուածքեան ներկայ դրուածքները գոյախոսութեան հետ է արդի պայմանները գոհացնելէ: Արդարեւ և ամերիկեան ըմբռնումով պատրաստուած քիչ քարոզիչներ ունինք: Այս իսկ պատճառաւ Եկեղեցիի բեմէն խօսուած քարոզներ յաճախ տափակ են, և անոնց ընդհանուր չափանիշը տեղ տեղ Միջին դարու չափանիշէն ալ վար կը մնայ:

Բայց միւս կողմէն արդար ըլլալու համար հարկ է ըսել որ ժողովուրդին մէջ ալ պէտք եղած չափով մշակուած չէ բարձր քարոզներու հոգեւոր արժէքը գնահատելու կարողութիւնը, և հետեւեալ բեմէն խօսուած ամէն ինչ քարոզ կը համարուի: Ասիկա ինքնին պատճառ մը կը դառնայ որ քարոզիչներն ալ փորձուին բեմէն իրենց խօսած ամէն բան քարոզ նկատելու ներքին գոհունակութիւնը զգալու, և հետեւեալ որ ըստ իրենց իրենց քարոզախօսելու մեթոտը քարոզացնելու: Իրականութեան մէջ սակայն քարոզխօսութիւնը նուրբ ու գոռուարին արուեստ մըն է:

Օրուան պէտքերն համեմատ նիւթ մը ընտրել, և զայն գիտական մեթոտով և խնամքով ուսումնասիրել, դասաւորել, յատկաբանը, բաժանումները և վերջաբանը իրենց նպատակին ծառայեցնելով կարծուածին չափ դիրքին բան մըն ալ չէ: Ասիկա կը պահանջէ քարոզիչէն պատրաստութիւն, լուրջ աշխատանք, Աստուծոյ առջև աղօթքի, վերացումի և ներշնչման մասնաւոր պահեր:

Հայց. Եկեղեցւոյ քարոզխօսութեան չափանիշը բարձրացնելու համար օգտակար է կարեւոր կեդրոններու մէջ այս մասին եկեղեցականներու համար դասընթացներու շարք մը բանալի, տարուան որոշ եղանակին, և կամ ամառուան ընթացքին, ինչպէս սովորութիւն է Ամերիկայի մէջ:

Օտար լեզուներէ քարոզխօսութեան ճիւղին շուրջ գիրքեր թարգմանել և տալ եւրոպական լեզու չգիտցող ուր եկեղեցականներուն ձեռքը նոյնպէս ունի իր օգտակարութիւնը այս ուղղութեամբ:

Առնուելիք ուրիշ կարեւոր քայլ մըն է Հայց. Եկեղեցւոյ քարոզխօսութեան պատմութիւնը գրել, և որով հայ մեծ քարոզիչներուն կեանքը, գործը և քարոզախօ-

սելու կերպերը և մեթոտները, արդի լոյսով ծանօթացնել մեր նորաժամ եկեղեցականներուն: Ասիկա կարեւոր պակաս մըն է մեր կրօնական գրականութեան մէջ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին անցեալի մէջ ունեցած է կարող քարոզիչներ, որոնց քարոզախօսելու մեթոտներու նկատմամբ շատ քիչ բան գիտենք: Օտար լեզուներու մէջ շատ են քարոզախօսելու արուեստին շուրջ գրուած կարեւոր եկեղեցականութիւններ, ընդհանուր Եկեղեցւոյ քարոզխօսութեան պատմութիւնը, քարոզիչներու քարոզ պատրաստելու գործին մէջ առաջնորդողի դեր կատարող մասնաւոր հրատարակութիւններ, և քարոզին նիւթը վերաբերող, մեկնող, բացատրող, և ասկէ առօրեայ կեանքի համար գործնական դասեր հանող գիրքեր: Եւրոպական լեզու չգիտցող մեր ներկայ եկեղեցականները դժբախտաբար զրկուած են օգտուելէ անոնցմէ:

Եկեղեցւոյ բեմին մակարդակը բարձրացնել սերտ աղերս ունի պատրաստուած քարոզիչներ ունենալու կենսական հարցին հետ: Եթէ մեր արդի եկեղեցականները իսկապէս պատրաստուած ըլլային ամբողջութեամբ իրենց գործին համար, քարոզչական պաշտօնին չափանիշը բարձրացնելու խնդիրը ինքնին արդէն կը լուծուէր:

Ասկէ երկու դար առաջ, Անգլիոյ մէջ, Եկեղեցւոյ բեմը իշխած էր իր բարձրութեան, եկեղեցականներ բեմին վրայ կը խօսէին այն նիւթերու մասին, որոնք ժողովուրդին հաճոյք կը պատճառէին, և յաճախ թագաւորներու ու լորտերու անուններուն շուրջ ներողներ ալ կը հիւսէին, պարզապէս անոնց հաճելի երեւնալու համար: Բայց յետոյ շնորհիւ ստեղծուած կրօնական նոր շարժումներու, և վերածնունդի շրջանին, սկսած հրապարակ գալ ծանր Ուեզլիի, Հուայթֆիլտի, Բոպըթ Հոյի, Չալմըրիի նման, և աւելի վերջը Սթենլիի պէս կարող քարոզիչներ, որոնք բարձրացուցին բեմին չափանիշը, և որով Եկեղեցին պահեց իր հմայքը ժողովուրդին առջև:

Մենք Հայերս ալ պէտք ունինք այսօր եկեղեցական վերածնունդի, և արդի պայմաններուն համեմատ կրօնական շինիչ նոր յեղաշրջումի մը: Այս եկեղեցական վերածնունդի շարժումը սակայն, պատրաստուած քարոզիչներն են որ պիտի սկսին մեր մէջ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՈՒՐԱՊԻՒ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔԸ

144. Եթէ մէկը նուիրագործուած կին, մը առած է, և այդ նուիրագործուած կինը, իր ամուսնոյն ստրկուելիս⁽³⁷⁾ մը տուած է, և (անոր) զաւակներ հայթայթած է, (եթէ) այդ անձը սրողած է ամուսնանալ նուիրագործուած հարճի մը հետ, պիտի չթոյլատրեն (ատրկա) անոր՝ այդ անձին. թոյլատրուած չէ իրեն ամուսնանալ, նուիրագործեալ հարճի մը հետ:

(37) Յիշել՝ ամուլ Սարայի պարագան, որ ձրղեծնութեան համար Աբրահամին տուաւ, իր եղբայրացի աղախին՝ Ագարը, Ծնեդ. ԺՁ. 1-4, և Ես. Սարա կին Աբրահամ ու ծնաներ նա. և էր նորա աղջիկ մի եղբայրացի՝ որչա անուն էր Ագար: Եւ առէ Սարա ցըրբամ յերկրի Գաննացացոց. որովհետեւ արգել զիս Տէր ի ծնանելոյ, արդ մուտ առ աղջկիդ իմ զի արարից ինձ որդի ի դմանէ: Եւ ունկնդիր եղև Աբրամ ձայնի Սարայի: Եւ ա՛ռ Սարա կին Աբրահամ զԱգար եղբայրացի զաղախին իւր, յետ տասն ամի բնակելոյ Աբրահամ յերկիրն Գաննացացոց, և ետ զնա Աբրահամ առն իւրում կնուծեան: Եւ եմուտ առ Ագար, և յղացաւ. իբրև ետես թէ յղի է, արհամարհեցաւ իկինն իւր յաջա յորաւ: Յակոբի աղախինն՝ Բալլայի մուտ ալ, վերոյիշեալ զէպքերու կրկնուած իւրում ուղադրաւ Երեսոյթ մը կը պարզէ, Ծնե. 1. 2-6, Բարկացաւ Յակոբ Ռաքելայի և առնէնա. Միթէ փոխանակ Աստուծոյ իցեմ ես, որ արգել զպտուղ որովայնի քոյ: Եւ առէ Ռաքել ցնակոր. Աւանիկ աղախին իմ Բալլա, մուտ առնաւ, և ծնցի ի վերայ ծնկաց իմոց, և արարից և ետ որդիս ի մանէ: Եւ ետ նա աղախին իւր կնուծեան: Եմուտ առնա Յակոբ, և յղացաւ Բալլա նաժիշտ Ռաքելայի: Եւ ծնաւ որդի Յակոբայ: Եւ առէ Ռաքել. իրաւ արարինձ Աստուած, և լուսաւ ձայնի իմում, և ետ ինձ որդի: — Ծնեցողի պատմութիւնը հանգիստութիւն, Միջազգային վերոյիշեալ օրէնքին հետ, այս առաջիններուն պատմականութիւնը և խոր հետաքննելը կը վաւերացնէ, որոշապէս:

Անցեալի մէջ Ժողովուրդը կը գոհանար ծէս և արարողութիւններով, իսկ այժմ կենդանի բնմը և կամ կենդանի խօսքն է որ կրնայ կապել Ժողովուրդը Եկեղեցիին հետ: Այլապէս չենք կրնար Եկեղեցին պահել իր հմայիլ ու կենսատու գերին մէջ արդի պայմաններուն ու պահանջներուն համեմատ:

(Վեդք՝ 3)

ԳՐ. Ա. ՍՍՐԱՅԵԱՆ

145. Եթէ մէկը նուիրագործուած կին մը առած է, և (եթէ) իրեն զաւակներ չէ հայթայթած, և (եթէ) նուիրագործուած հարճի մը հետ որոշած է ամուսնանալ, այդ անձը կրնայ առնել նուիրագործուած հարճի մը և զայն իր տունը մտցնել. (սակայն) նուիրագործուած հարճը, նուիրագործուած կնոջ հետ, հաւասար պիտի չգաստի:

146. Եթէ մէկը նուիրագործուած կին մը առած է, և (ասիկա) իր ամուսնոյն ստրկուելի մը տուած է, և զաւակներ ծնած է (ստրկուելին), (եթէ) վերջը այդ ստրկուելին, քանի որ զաւակներ ծնած է, ինքզինքը հաւասար գաստած է իր տիրուելոյն հետ. իր տիրուելին, զայն գրամի փոխարէն պիտի չտայ. ստրուկին նշանը պիտի գնէ աւար վրայ, և պիտի դասէ զայն, ստրկուելինը ու շարքին:

147. Եթէ զաւակներ չէ ծնած, իր տիրուելին պիտի զայն գրամի փոխարէն տայ:

148. Եթէ մէկը կին մը առած է, և (եթէ) չարագուշակ ջերմ մը բռնած է զայն, (եթէ այդ անձը) որոշած է ուրիշ մը առնել, պիտի առնէ. իր կինը որուն չարագուշակ ջերմ մը բռնեց, (այդ անձը) պիտի չլքէ զայն. տան մէջ որ հիմնած է, պիտի բնակի ան, և որքան ատեն որ ապրի, պիտի չաւուրանայ զայն պահել:

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԳ ՍԻՒՆԱԿ (հակակոզմ 9)

149. Եթէ այդ կինը չի հաւանի իր ամուսնոյն տան մէջ բնակիլ, իր օժիտը որ բերաւ իր հօր տունէն, պիտի վերադարձնէ (իր ամուսինը) իրեն ամբողջապէս, և պիտի հեռանայ:

150. Եթէ մէկը իր կնոջ, գաշտ մը, պարտէզ մը, տուն մը կամ շարժագոյթինչք նուիրած է անոր, (և) իրեն կնքագիր մը խմբագրած է, իր ամուսնոյն (մահէն) վերջ, իր (կնոջ) զաւակները (այդ ինչքերուն նկատմամբ) պահանջ չեն կրնար ներկայացնել իրեն, մայրը պիտի տայ իր ժառանգութիւնը իր այն զաւակին, որ կը (նախա)սիրէ. ուրիշ ոչ մէկու պիտի չտայ:

151. Եթէ կին մը, որ կ'ապրի մէկու մը տան մէջ, որպէսզի իր ամուսնոյն պահանջատենքները զինքը չի բռնեն, պարտաւորած է իր ամուսնունը ըստ դաշանց, վաւերագիր մը խմբագրել տուած է (անոր), եթէ այդ մարդը, այդ կինը առնելէն ա-

առջ, պարտք ունեն, իր պահանջատեղ-
ները պիտի չբռնեն իր կիները. եթէ սակայն,
այդ էջը⁽³⁸⁾ պարտք ունեն այդ մարդուն
տունը մտնելի տառը, իր պահանջատեղ-
ները պիտի չբռնեն իր ամուսինը:

152. Եթէ պարտ մը գոյացած է իրենց
վրայ, այդ կիներ (այդ) մարդուն տունը
մտնելի վերջ, տնոնց հրկուքը պիտի հա-
տուցանեն վաճառականին:

153. Եթէ մէկու մը կիներ, ուրիշ արուի
մը սիրոյն, իր ամուսինը մեղացնել տուած
է, պիտի զայն ցցահանեն:

154. Եթէ մէկը իր աղջկէն ճանչցած⁽³⁹⁾
է, այդ անձը քաղաքէն պիտի արտաքսեն:

155. Եթէ մէկը, իր գաւկին համար
հարս մը ընտրած⁽⁴⁰⁾ է, և իր գաւակը, զայն
ճանչցած է (եթէ) յետոյ ան (հայրը) պառ-
կած է անոր ծոցին մէջ, և (եթէ) բռնած
են զայն (այդ ձևով), պիտի կապեն զայն
այդ անձը, և պիտի ջուրի մէջ

ՔՍԱՆԿՆԵՐՈՐԳ ՍԻՒԱԿ (հակակողմ 10)

նետն զայն:

156. Եթէ մէկը հարս մը ընտրած է իր
զաւկին համար, և իր գաւակը չէ ճանչցած
զայն, այլ ինքը (հայրը) պառկած է անոր
ծոցին մէջ, կէս-մնաս արծաթ պիտի կռէ
անոր. տակաւին, ինչ որ բերած էր իր հօր
տունէն, ամբողջովին պիտի վերագարծնէ
անոր. յետոյ իր սրտին ամուսինը պիտի
առնէ զինքը:

157. Եթէ մէկը իր հօրմէն վերջ⁽⁴¹⁾ (մեռ-
նելէն յետոյ) իր օրը⁽⁴²⁾ ծոցին մէջ պառկած
է, պիտի զանոնք այրեն:

(38) Բարեկա-Ասորեստանի մէջ, կնոջ անկա-
խաբեան փաստերէն մին պէտք է նկատուի, ա-
նոր պարտագան ըլլալու պարագան ամուսնու-
թեանէն առաջ:

(39) Սեռային յարաբերութիւնները մասնա-
նշող բայը քաջատեղէն լեզուի մէջ՝ «էլամտուն»
պիտի ալան է, որուն համազօրը, Հին Ուխտի
գրականութեան մէջ, «նաստըն» է, Ենն. Գ. 1,
«էլէն» տառով ետեւը էթ խաւայ իշթս . . . նման
նկատ առ Եւայ կին իւրոյ:

(40) Հագուադէպօրէն, իր ամուսինը ընտրելու
իրաւունքինը՝ պարմանիկ վերապահուած էր:

(41) Մինչդեռ, եղբոր-քրոջ յարաբերութիւն-
ները, Բարեկան Օրէնդրութեանը զանց
կ'անէ. մեղապարտ չէին նկատուած անոնք,
սակարա-Աքքատեսերուս մօտ, հաւանաբար. Եղ-
բոր-քրոջ ամուսնութիւնները չէին արգելուած

158. Եթէ մէկը իր հօրմէն վերջ⁽⁴¹⁾ (մա-
հէն յետոյ) բռնուած է ծոցին մէջ անոր՝ որ
զինքը մեծցուցած է (ստնտուն), որ զա-
ւակներ է ծնած, այդ անձը պիտի անջատ-
ուի (արտաքսուի) հօր տունէն:

159. Եթէ մէկը, որ բերած է նշան-
տուքի նուէրը իր աներին տունը, (և) տուած
հարսնական նուէրը, (յետոյ) ուրիշ երի-
տասարդունի մը սիրահարուած է, և ըսած
է իր աներին. «Պիտի չառնեմ քու աղ-
ջկը», աղջկան հայրը պիտի առնէ ինչ որ
իրեն բերուած էր:

160. Եթէ մէկը (իր) աներին տունը
բերած է նշանտուքի նուէրը, տուած է հա-
րսաննական պարգեւը, և (եթէ) աղջկան
հայրը ըսած է. «Պիտի չտամ աղջկա քե-
զի», աղջկան հայրը ինչ որ իրեն բեր-
ուած էր, պիտի կրկնապատկէ և պիտի վե-
րագարծնէ:

161. Եթէ մէկը բերած է նշանտուքի
նուէրը իր աներին տունը, տուած է հար-
սաննական պարգեւը, և (եթէ) իր բարեկամը
զինքը բամբասած է, (և եթէ իր) աները
ըսած է կնոջ (աղջկայ) տիրոջ. «Պիտի չառ-
նես իմ աղջկը», ինչ որ իրեն բերուած էր
պիտի կրկնապատկէ և պիտի վերագարծնէ,
և անոր բարեկամը պիտի չառնէ իր (ծրա-
գրած) կիներ:

162. Եթէ մէկը կին մը առած է, ի-
րեն զաւակներ ծնած է, և (եթէ) այդ կինը
ճակատագրին

եղիպտոսի մէջ. Նալօբիթու Թագուհին առա-
ւել (հարազատ) կիսեղբայրը՝ Թուրմէն երբորդը
(տասնութերորդ հաւատութիւն, շուրջ 1500թ.),
սեհ G. Maspero, the Struggle of the Nations,
translated by M. L. McClure, London, 1925, էջ
243; A. Moret, Kings and Gods of Egypt, translated
by Mme Moret, New York and London, 1912, էջ
11-14; Ընդհանրապէս, Կարգիւնի և կը պատ-
ժուի Քանանայական Օրէնդրութիւնը՝ Կողմէ, եղբոր
-քրոջ, կամ կիսաքրոջ միջև, սեռային յարա-
բերութիւնները, Հեռ. փ. 9, «Հառապան քեռ
քոյ» թէ առ ի հօրէ իցէ կամ առ ի օրէ՝ ի տան
ծնեալ կամ արտաքոյ, մի՛ յայտնեցին զառա-
կանս նորայն, Նոյնպէս, Հեռ. ի. 17, «Եւ այր
օք» որ առնուցու զքոյը իւր զաւ ի հօր կամ զառ
ի օրէ, և տեսնիցէ զառականս նորայ, և նա
տեսնիցէ զառականս նորայ, նախատեք են.
ստանական յերեսաց որդաց աղջին իւրեանց
զի զառականս քեռ իւրոյ յայտնեց. Ընդհանրե-
զմից իւրեանց: P. Cruevilhier, Commentaire
du Code d'Hammourabi, Paris, 1938, էջ 159:

ՔՍԱՆԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (հակակողմ 11)

զացած է՝ (մեռած է), իր հայրը պիտի չպահանջէ անոր օժիտը. իր օժիտը կը պատկանի իր զաւակներուն:

163. Եթէ մէկը կին մը առած է, և (եթէ) զաւակներ չէ հայթայթած իրեն, (և եթէ) այդ կինը ճակատագրին զացած է, եթէ հարսանեկան պարգեւը, զոր այդ անձը բերած էր իր աներին տունը, իր աները իրեն վերագործուցած է, գալով այդ կնկան օժիտին, իր ամուսինը պահանջ պիտի չներկայացնէ. իր հօր տան կը պատկանի իր օժիտը:

164. Եթէ իր աները չէ վերագործուցած իրեն, հարսանեկան պարգեւը, անոր (կնկան) օժիտին պիտի յապաւէ՝ որքան (որ կ'արժէ) անոր հարսանեկան պարգեւը. յետոյ, անոր հօր տան պիտի վերագործնէ (մնացորդը) անոր օժիտին:

165. Եթէ մէկը, իր ժառանգորդ զաւակին՝ որ իր աշխիւ նախընտրեալն է, զաշտ մը, պարտէջ մը, կամ տուն մը նուիրած է, կնքագիր մը (ստոնց շուրջ) խմբագրած է անոր, հայրը ճակատագրին երթալէն վերջ, երբ եղբայրները պիտի բաժնուին (ժառանգութիւնը), (նախընտրեալ զաւակը) պիտի առնէ նուէրը զոր հայրը տուած էր իրեն, և տակաւին, (իրենց միջև) հաւասարապէս պիտի բաժնուին հօր տան ստացուածքը:

166. Եթէ մէկը իր ունեցած զաւակներուն համար կիներ առած է, իր կրտսերագոյն զաւակին համար, կին մը չէ առած, հայրը ճակատագրին երթալէն վերջ, եղբայրները երբ (ժառանգութիւնը) պիտի բաժնուին, հօր տան ստացուածքէն, իրենց կրտսերագոյն եղբոր, որ տակաւին կին մը չէ առած, իր բաժնէն զատ, պիտի յատկացնեն իրեն, հարսանեկան նուէրի մը գրամը, և կին մը պիտի առնել տան իրեն:

167. Եթէ մէկը կին մը առած է, և իրեն զաւակներ է ծնած, (յետոյ սակայն) այդ կինը ճակատագրին զացած է, (ամուսինը) անոր մահէն վերջ, ուրիշ կին մը առած է, և (եթէ) ասիկա զաւակներ ծնած է (իրեն), վերջը երբ հայրը ճակատագրին է զացած,

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (հակակողմ 12)

ոչ մէկ կերպով զաւակները պիտի բաժնուին, համաձայն մայրերուն. պիտի առնեն իրենց մայրերուն օժիտները, և հաւասարապէս պիտի բաժնուին հօր տան ստացուածքը:

168. Եթէ մէկը որոշած է (ժառանգաւ) զրկելու իր զաւակը, ըսած է զատուորեն ըսել, «պիտի (ժառանգաւ) զրկեմ զաւակս». (արդ) զատուորները պիտի քննեն իր խնդիրը, և եթէ (ժառանգաւ) զրկուելու արժանի ծանր յանցանք մը չէ գործած, հայրը պիտի չ(ժառանգաւ) զրկէ իր զաւակը:

169. Եթէ (ժառանգաւ) զրկուելու արժանի ծանր յանցանք մըն է գործած իր հօր դէմ, առաջին անգամ, պիտի ներեն իրեն. եթէ երկրորդ անգամ ըլլալով ծանր յանցանք մը գործած է, հայրը պիտի (ժառանգաւ) զրկէ իր զաւակը:

170. Եթէ մէկը, (որուն) իր առաջին կինը զաւակներ ծնած է իրեն, և իր ստրկուհին ալ զաւակներ ծնած է իրեն, (եթէ) հայրը իր կնիկանութեան, ըսած է «զաւակներս (էք)» ստրկուհիին իրեն ծնած զաւակներուն համար, զանոնք առաջին կնկան զաւակներուն հետ հաշուած է (այս ձևով). հայրը ճակատագրին երթալէն վերջ, առաջին կնկան զաւակները և ստրկուհիին զաւակները հաւասարապէս պիտի բաժնուին հօր տան ստացուածքը. ժառանգորդ զաւակը առաջին կնիկայի ծնած, պիտի ընտրէ և պիտի առնէ բաժինը:

171ա. Սակայն եթէ հայրը իր կնիկանութեան, չէ ըսած զաւակներուն զորս ստրկուհին ծնած է իրեն. ձիւմ զաւակներս (էք)». հայրը ճակատագրին երթալէն վերջ, ստրկուհիին զաւակները, առաջին կնիկայի զաւակներուն հետ, պիտի չբաժնուին հօր տան ստացուածքը. ստրկուհիին և իր զաւակներուն համար, ազատութիւն պիտի տրուի. առաջին կնիկայի զաւակները ստրկուհիին զաւակները, ստրկութեան համար պիտի չպահանջեն:

171բ. Առաջին կինը իր օժիտը և ամուսնական նուէրը զոր իր ամուսինը իրեն տուած էր, և կնքագիր մը մէջ խմբագրած իրեն, պիտի առնէ (զանոնք) և իր ամուսնոյն բնակարանին մէջ պիտի ապրի:

ՔՍԱՆԻՆԵՐՈՐԴ ՍԻՆԱԿ (հակակողմ 13)

որքան տառն որ ապրի, պիտի վայելէ արգիւնքը, դրամի փոխարէն պիտի չտայ (զաննոք)։ Իր ժառանգութիւնը իր զաւակներուն կը պատկանի։

172. Եթէ իր ամուսինը չէ տուած իրեն իր ամուսնական նուէրը, պիտի վերադարձնեն իրեն ամբողջովին իր օժիտը, և իր ամուսնոյն տան ինչքէն, պիտի առնէ բաժին մը, ժառանգորդ զաւկի մը պէս (անոր ժառանգութեան հաւասար)։ Եթէ իր զաւակները զինքը կը տանջեն տունէն վտարելու համար, դատաւորները պիտի քննեն անոր խնդիրը, և պատիժ մը պիտի սահմանեն զաւակներուն։ այդ կինը պիտի չլքէ իր բամուսնոյն տունը։ Եթէ այդ կինը որոշած է լքել, ամուսնական նուէրը, զոր իր ամուսինը իրեն տուած էր, պիտի ձգէ իր զաւակներուն, պիտի առնէ (ինքը) իր հօր տան օժիտը, և (յետոյ) իր սրտին ամուսինը պիտի առնէ զինքը։

173. Եթէ այդ կինը, հոն ուր որ մտած է, զաւակներ ծնած է իր վերջին (երկրորդ) ամուսնոյն, այդ կինը մեռնելէն վերջ, առաջինին և վերջինին զաւակները պիտի բաժնուին իր օժիտը։

174. Եթէ զաւակներ չէ ծնած իր վերջին (երկրորդ) ամուսնոյն, իր առաջին ամուսնոյն զաւակները պիտի առնեն իր օժիտը։

175. Եթէ պալատի մը ստրուկը, կամ ստրուկը սոսկական քաղաքացիի մը, ազատ մարդու մը աղջիկը առած է, և ապակա զաւակներ ծնած է, ստրուկին տէրը, ստրկութեան համար պիտի չպահանջէ ազատ մարդու աղջկան զաւակները։

176. Սակայն եթէ պալատի մը ըստրուկը կամ սոսկական քաղաքացիի մը ստրուկը, ազատ մարդու մը աղջիկը առած է, և ասկա, երբ զինքը առած է, օժիտով ան իր հօր տունէն մտած է պալատի ստրուկին, կամ սոսկական քաղաքացիի ստրուկին տունը, (եթէ) կենակցելէն, ընտանիք հիմնելէն, շարժագոյթ-ինչք ունենալէն վերջ, պալատի ստրուկը կամ սոսկական քաղաքացիի ստրուկը, գացած է ճակատագրին, ազատ մարդու աղջիկը պիտի առնէ իր օժիտը։ Իսկ, այն ամէնը, զոր իր ամուսինը և ինքը

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ՍԻՆԱԿ (հակակողմ 14)

իրենց կենակցելէն վերջ ունեցած էին, երկու մասի պիտի բաժնեն (հաւասարապէս)։ Կէսը պիտի առնէ ստրուկին տէրը, կէսը ազատ մարդու աղջիկը իր զաւակներուն համար։

176բ. Եթէ ազատ մարդու աղջիկը, օժիտ չունի, այն ամէնը, զոր իր ամուսինը և ինքը ունեցած էին, իրենց կենակցելէն սկսեալ, պիտի բաժնեն երկու մասի (հաւասարաբար)։ Կէսը պիտի առնէ ստրուկին տէրը, կէսը՝ ազատ մարդու աղջիկը իր զաւակներուն համար պիտի առնէ։

177. Եթէ այրի մը, որուն զաւակները (տակաւին) պզտիկ են, որոշած է ուրիշի մը տունը մտնել, պիտի չմտնէ առանց դատաւորներու (հաւանութեան)։ Եթէ պիտի մտնէ ուրիշի մը տունը, դատաւորները պիտի քննեն իր առաջին⁽⁴³⁾ ամուսնոյն տան (ստացուածքին) պարագան։ Ետոյ առաջին ամուսնոյն տունը (ստացուածքը) իր վերջին ամուսնոյն և այդ կնոջ պիտի յանձնեն։ Եթէ պիտի անոյց կնքագրի մը խմբագրել պիտի տան, (այն պայմանով թէ) տանը հոգածութիւնը պիտի ստանձնեն, և պիտի մեծցնեն պզտիկները։ Նւթեղէնները դժբախտ փոխարէն պիտի չտան։ Գնողը, որ պիտի գնէ այրիի զաւակներու նւթեղէնները, պիտի զրկուի իր դրամէն։ Ինչքը պիտի վերադարձուի իր տիրոջ։

ԱՆՈՒՇՈՒԱՆ ԱՌԴ. ԶՂՋԱՆՆԱՆ

(Շարունակելի՛ 5)

(43) «Դէմք» բառին տեղ՝ փոխարեքարբար. ժամանակագրական կարգով, առաջինը՝ արտաշատեւու համար, եզեմք և եզեւթս բառերը կը գործածէին Աքքադները և երբայեցիները, քանի որ, առաջին մասը մարմնոյն որ գոյութիւն կ'առնէր, և աւագորութեան առաջին կը հանդիսանար, զորին էր այդ, Revue Biblique, 1920, էջ 490 . . . , 1921, էջ 396 . . .

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՌՈՄԱՆՈՒԶԴ

Ուրախութեամբ կը յայտարարեմք թէ Ս. Արաույոյ Տպարանէն լոյս տեսաւ տղարուստը գրագէտ-հմայապատ Թ. Ստակոյի Հումանայտիկ Մերեւմտեայ Գրականութեան քննարկական զեռին Է. Հասար: Ի մօտայ մամուլին պիտի յանձնենք հասել Բ. Հասարը որ կը պատահակ Ռումանիքի Սերուրի երեք տաւոց ներկայացուցիկները — Է. Ղ. Ալիբան, Մ. Պէրիկարայեան եւ Պետրոս Գաւրեան: Ստորեւ կը ներկայացնենք հաստատման մը յիշեալ հաստատման մը ընթացքը: Տպարանը հաստատման մը տաւոց լոյս տեսաւ:

Զգոյշ եմ ռումանիքի մտարարին միջադէպին թիւարարութեան, յեղաշրջումին թէն շահեկան բայց մեղի համար պարզ հիմունքներն ճշտուած սահմանափակ արդիւնքներն հանգէպ: Ի՞նչ որ հայկական ռումանիքի մը կը լոյս տեսնուի, առիթա խառնուածք մըն է որ մեր ԺԺ. դարու հասարակութեան հոգեկան բաղադրութեան մեծագոյն միութիւնը տուաւ: Անոր տակ, առանց դժուարութեան, կը զետեղուին մեր պայքարները, սկսեալ 1820-60-ին, մեր զարթոնքին ոգորումները (Սահմանադրական — ինտարնացիոնալ կոնկրետներ), մեր եկեղեցիին դժուարութիւնները, իրմէն զատուող զաւակներուն իրեն առթած սպառնալիքներուն իրեն հետեւեալ, մեր յեղափոխութիւնը իր իմացական տաքնապ ու իր ժողովրդական ոգորութեան թիւին: Ու նոյն ատեն այս իրողութիւնները, ասոնց առնչակից ուրիշ ապրումները տեւեալու քիմիկ մը, գրեւոր եղանակ մը որ մեր գրականութեան առաջին ոճը կազմեց: Անիկա ռումանիքի ոճն էր, գրականութեան պատմութեան մէջ (մեր) որոշ բարեփոխում մը ստացած, բայց իր ներքին ուժականութիւնէն, ծածկած խորհուրդէն, թիւարարած ապրումներէն չսպասագրուած, ըսել կ'ուզեմ՝ չգտած իր բացարձակ կերպարանքը: Անուանեցէք Գրականութեան Ռումանիքի մը, բառին հետ ձեր մտքին բարձրին կը գտնուին այդ ժողովուրդին յատուկ անոր պատմութեան ու ապրումներուն լայնորէն հաղորդող ոչ միայն գրեւոր կերպ մը, այլ և ազգային խառ-

նուածք մը որ որոշ, շեշտ տարբերութիւններ կը պարզէ անգլիական, գերմանական, ռուսական ռումանիքի գրեւոր խոսքած յեղափոխութեան հետ: Ի՞նչ է այնքան դատաւարութեամբ, ծաղրութեամբ հայկական ռումանիքի մը: Ի՞նչ է մասնաւոր անոր գրական նկարագիրը:

Սովորութիւնն է դարձած մեր գրական ճիգը, — մինչև իրապաշտներու երևումը ու տակաւին բաւական մըն ալ անդին — որակել մէկէ աւելի պիտեմք յիշեալ, երբեք անհարազատ, երբեք հակասական Արեւելահայերը, գրական իրենց շքեղ անհասկացողութեամբ որքան հետեւի մտայնութեամբ հեղափոխող կը զեղծանէին այդ տարակուսանքներուն փառքին: Անոնցն է բարբարոս բայց բախտաւոր տարագրող կեղծողականութիւնը, ուղղակի ֆրանսական գիրքերէ փոխադրութիւն, այդ գրականութեան մէջ ըմբռնելի իրեն իմաստ (թէն խորքին մէջ անընդունելի, վասնզի դատական կեղծող, որով կ'արհամարհէին արեւմտահայ տաղաւապութիւնը, գրեւորականութեան, Պէրիկարայեաններէն մինչև Պէրպերեանի քրոնիկները երբ կը զիջէին ընդհանր մեղմով: Ուրիշ տեղ տուած եմ բաւարար վերլուծում մը այս անհիմքի մարտնչութեանց: Արեւմտահայերը ռումանիք պիտակին հագցուցած են ժամանակագրական իմաստ մը գրեթէ, առանց անդադրանալու որ, Սէթեանին պատմութիւնը, օրինակի մը համար, կը մեկնի ռումանիքի մին մեր մէջ վայելած լիալուսնային փառութիւններէն, հեղափոխութեան, մինչև անոր ծերութիւնը պսակաւոր է արեւմտահայերէն սերունդին մօտ այնքան յարգ գտած ներամաղ գարգարանքներով: Յետոյ, կայ պատրանքը Հիւսիսի և Լատինի միջակերտ, — իրենց ընդդէմ երկրներուն մէջ լրջացած, արդարացած, մեր յետադիմութեան պատմութեան անարժանիք՝ անարժանիք մտացած — թարգմանութիւններով, գաղափարութիւններով, քրոնիկներով և հիասքանչութիւններով գերազանց, տգիտագործելու մեր ռումանիքի մին հասկացողութիւնը: Ալիւր, Պէրիկարայեան, Դուրեան, իրաւ տաղանդներ, առիթ են ինքնի սակայն որպէսզի ազատագրեմ տարտամ տարագրող — ռումանիքի մը — իւրաքանչիւր անունին

ետեւէն, երեւան հանելով ինչ որ բառը առած է իր ներքը իբրեւ մասնաւորում, մեզայատուկ երեսներ:

Ու կուտամ ձեզի յստակ հաւաստումներ:

Ա. — Անընդունելի՝ ժամանակագրական կապը, քանի որ մէկ անձի վրայ իսկ այնքան ակնթախ ձեռով մը կը հերքուի, երբ պարտաւոր էր պաշտպանուիլ խառնուածքին փաստովը: Թէրզեան, որուն առաջին ոտանաւորները կ'երեւան Բազմավիպի մէջ (1855ին) քառորդ դարով մը կը կանխէ Դուրեանը իբրեւ ռումանթիկ բանաստեղծ, ու այս տղուն մահէն վերջը տակաւին մօտ քառասուն տարիներ կը տեսէ, միշտ այդ կարտապիւրի մեջ, առանց ազդուելու իրապաշտութիւնէն, պրոսեստագէտներէն, Աւելի չքեղ է պարագան Յ. Հիսարեանին որուն ակնարկեցի վերեւ Հետեւաբար խառնուածք, մայրնութիւն, ապրումներու դուրսիւն, անձնականութեանց ծագմապ, արեւայայտութեան նպակապ (թեմիկի դպրոցի մը) իմ նկատաւ՝ մանա մէջ աւելի պարզեցող տարիներէն երբեք կարող են զիս առաջնորդել քան ժամանակ տարազին հակասական, յաճախ անիմաստ ճշուամբ, իրարմէ ցարքեւ, — ու ինչ տարբերութիւն — Պէշիկթաշլեանն ու Դուրեանը: Առանց այս տարբերացումին այդ տնունները անիմաստ պիտի ըլլային: Բայց իրարու հասեալ հաղորդական, հասարակաց գետին մը վրայ: Այո: Ահա թէ ինչու ես չեմ վարանիր ռումանթիք պիտակը գործածել մեր այն շրջանին որ կը բանայ արեւմտեան գրականութեան արեւայայտ: Դարթթի սերունդին գրականութեան մասին դուրսից կանխող հատորը: Ամեն գրուած բան գրականութիւն չի: Ժամանակը կը թաղէ նոյն արագութեամբ որով կը օտեղծէ: 1885ը Թերեւս վերջին ռումանթիզմի մըն է արեւմտահայ գրականութեան այդ շրջանը փակող, ոչ իբրեւ գրական դպրոց, այլ իբրեւ ինքնիշխանութեամբ: Արիւրարեան, 1885ի հետոյը Ալիշանին կամ Պէշիկթաշլեանին նման չգտար ոչ իր ժողովուրդը, ո՛չ ալ անոր ծառայելու արարքը — գրականութիւն ընելու — կը վերածէ քրմական պատկառանքներու: 1890ին իրականութիւն են ա) ձեւի որոշ յեղաշրջում: Դարձեալ է լիզուստապաշարը: Զտուած է տաղաչափական յղացքը: Բ) Աւելի մասնատուութիւն, յստակացում: Լուսին-

ներուն ու զեփրաներուն, լճակներուն ու քաղաքներուն կը յաջորդեն պանդուխտ, քաղաքով ժողովուրդը, ազատագրութեան տուաման, ազնուաւորութիւն դեմ գրեմը. ու այն ամէնը որ շահն է մեր գրականութեան, այդ շարժումէն: Գ) Ծմարիս գրականութեան զգայաբան մը: Պետրոս Դուրեան Բագրատունիին կամ Ալիշանին չափ եւ կամ իրիմեանին ուղիովը կ'ընէր իր դարպասը մուսաններուն: Լեւոն Բաշալեան գիտէ թէ ինչ կը նշանակէ գրականութիւն: Ու տակաւին շատ ու շատ բաներ: Միշտ այդ 1890ի մօտերուն, երբ զէպի իրապաշտեւրու խումբը կէս ռումանթիք կէս իրապաշտեւրու, կէս անակ ու անակ զգեստաւորումով մը կը քալեն, գրեթէ անյայտ, աննորոգ, անտարբեր. իրապաշտեւրը գիտեն ոչ միայն իրենց ըրածը, այլ արհամարհածը: Ըսեթէ 1855ին գրաբար քերթուածագիր Թէրզեանը իբրեւ ոգի, միտք, ճաշակ գրեթէ նոյնն է 1903ին Կիլիկիոյ ազէտը որդացող ծերունիին հետ: Այսինքն պարզամիտ, անկենդան, երանելի, սիրուն, համակրելի տաղաչափ մը:

Բ. — Անըմտեւ է ներքին բաժանում մը: Ահա թէ ինչու՝ կրօնը ռումանթիկները ստիպողութիւն մը կը դառնայ, յստակութեան պէտքին չափ, ոգին տաղաչափ մը դիմաւորելու համար: Անշուշտ Թէրզեան տակաւին զաշափը կը բխի տաղաչափ Ալիշանէն: Բայց իրաւ բանաստեղծ Դուրեանը որուն ոչ ոք կը համարձակի ուրանալ ռումանթիզմը բայց որուն ռումանթիզմը հեռու է այնքան Նուագներու ռումանթիզմէն: Անշուշտ եղբերորդական տաղաչափ Պէշիկթաշլեանին գրաբար քերթեւածներէն մաս մը Համառութիւն է Միւսէի քաղցրութիւնները կը թելագորէ մեծի, բայց կը մնայ այնքան հեռու, Տիրուցիկ կեղծ արտաբանութիւն: Դուրեան, Պէշիկթաշլեան, Ալիշան իմ նկատմամբ մէջ կ'արժեւորուին իբրեւ վաւերական ռումանթիկներ: Այդ վաւերական ռումանթիքն է դարձեալ զէպի իրապաշտեւրէն՝ Նար-Պէշիկ Ծարբերութիւնը: Ա՛հ, որ առաջին խումբին հետ ռումանթիք գրականութիւն մը (վիպ, քառերոն, երբրուած) մեղայատուկ հանգամանքները ինչի կը թուին աւելի միատարր: Ետեւոր, Եղիայի ռումանթիզմը մնալուն պայքարի մէջ է ամենահուրը ցայտաւորապատկերման ու երբեմն ալ իրաւ ան-

կապաւոսութեան հետ: Նար-Պէյի և Սէթ-հանի, Թէրզեանի և Աճէմեանի, Չերազի և Պէրպէրեանի ուսմանթիվներուն մէջ, տեսակարար (spécifique) տարրեր: Կեղև-նակներուն իւրայայտուէկ կողմերը, ունայ-նափտութիւնը կամ միամտութիւնը, տա-ղանգներու, քմայքներու, փառասիրու-թեանց իրր անդրադարձ՝ կը ստանան իւրա-յատուէկ կերպարանքներ: Ալիշանի հայրե-նաբաղձութիւնը, հայրենապաշտութիւնը կը զառածին գէպի հայրենագիրտութիւն: Մինչ Պէյիկթաշլեանի մէջ կը դառնան խառնուած-քի միութիւն, գործօնութեան ազդակ: Դուրեան այս զգացումին կը սպասարկէ որոշ տարրերութեամբ մը, բայց կը սպա-սարկէ: Ներելի՛՜ այս ճշգոյշներէն յետոյ հայրենիքի զգացում — իր շատ մը կողմե-րով — նկատել մէկը մեր ուսմանթիվումին նկարագիրներէն: — Թերեւս: Բայց ահա տարակուսականը: Ո՛ր, Ի՞նչպէս արժեւո-րել Աստուբէ Հայկականքը: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդքան իրաւ հոգեվիճակէ մը — Աստուբէ քին մթնոլորտը — այդքան ինչ իրաւ 'գործ մը կը ժառանգէ իրեկ բեռ մեր գրականու-թեամբ: Ձի բաւեր քեզ թէ Նար-Պէյ չքեղ բառախաղաց մըն էր . . . ինչպէս խաղա-ցած էր, աշխարհի վրայ իր գերը, կրցա-ծին չափ ինքզինքը արժեւորելու խուլ ու խորունկ ըղձաւորութեամբ, գրականու-թեան մէջ ալ ըլլայ ըսած, գրած՝ բաներ որոնք գոց գերեր էին իրեն համար, ամէն բանէ առաջ, Բայց սխալի մէջ չեմ երբ ա-ւելցնեմ որ ոչ Թէրզեանը, ոչ Ալիշանը, ոչ Սէթեանը, ոչ ալ իմագրելի խմբակը զգացին իրենց գրողի խառնուածքները մղուած դէպի պաշտամունքը այդ հայրե-նիքին այն ուժգնութեամբ, սառնարձակու-թեամբ, հուրքով ու կիրքով որոնք առ-ջին երեք գրագէտներուն ձեւը ինչպէս խոր-քը ձգած են իրենց թափին մէջ: Հայկա-կան ուսմանթիվումին անդրանիկ նկարագիր-ներէն մէկն է ուրեմն հայրենապաւոսութիւ-նը: Գործածեցէք բառը ֆրանսականին կամ անգլիականին համար, պիտի զգաք ծիծա-ղելին:

Գ. — Մեր ուսմանթիվումին նկարագիրնե-րէն ոմանք արտահանելի են վաւերական գրագէտներու գործէն, ցեղային կողմերով, հաստատելի՛՜ ամբողջ հայ մատենագրու-թեան հասակովը: Դժուարութեան մէջ է՞ք

մեր օրերու ընթացիկ տարազը — հայրե-նապաւոսութիւնը — փոխարինելու Միջին դարու հզօրագոյն ուրիշ տարազով մը զօր կը ներուի թերեւս երկնապաւոսութիւն ան-ուանել: Շնորհալի, Նարեկացի, զգացական նոյն շէնքով արտայայտած են մեր երկ-նաբաղձութիւնը, ինչպէս Ալիշան ու Պէ-չիկթաշլեան, ցեղային զգայնութեան նոյն ակունքէն հանած են մեր հայրենիքին պաշ-տամունքը: Մի փոփոք պատճառները: Հազար տարի կը մօտենայ Փրանսական գրականութեան կեանքը: 1870էն վերջն էր որ այդ գրականութեան մէջ հայրենիքի զգացում մը գտաւ սրտառուչ, տրտում, վշտահեղձ այն կերպարանքները որոնք պարտուած ժողովուրդներու հոգին կը զատեն յաղթականներու հոգեպանութե-նէն: Մեր Արուսեանը մեր եղիշէին չափ կը զգայ մեր հայրենիքին, մանաւանդ մեր ժողովուրդին քաղցրութիւնը, օրինակի մը համար:

Մեր ուսմանթիվումին ուրիշ նկարագիր-ները մենք՝ կը հանենք մանաւանդ երկրոր-դական, կրասեր ուսմանթիվներու անձէն ու գործէն: Չերազի Գրական Փորձեւուն մէջ այնքան չքեղ սեթեւեթով մը մեկ-նաբանուած քերթուածները կը փաստեն թեթեւութիւն, ունայնամտութիւն, որոնք դարձեալ պարապ բառեր ըլլալէ հետո՛ւ, մեր ցեղային տրտմանթիւնները կը յօրինեն, այնքան առատ մեր շնորհներէն, այնքան անհակադիւռ ձեւով մը զեղծանելու մեղ մղելով:

Ինչպէս կը տեսնէք ուսմանթիվումը ըն-դարձակ տարազ է. գրական տարազ մը ըլ-լալուն չափովը ու աւելիովը:

Գ. — Այս երկու վիճակներուն — ո-րոնք սեւեռուեցան մեր աւագ, կրսեւր ու-սմանթիվներով —, գումարն է որ կ'ան-ուանեմ մեր ուսմանթիվը:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(Շարունակելի)

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԿԱՖԱՆԵՐ

ԽԱԶԱՏՈՒՐ ԿԵԶԱՌԵՑԻ

Մեր միջնադարեան քերթողներէն եւրեքը, Խաչատուր Կեչառեցի (Ֆ 1331), Գրիգորիս Կիթ. Աղթամարցի (Ֆ 1557), և Զաքարիա Եպս. Դնունեաց (Ֆ 1554 էն վերջ), Մեծն Աղեքսանդրի Պատմութիւնը զարդարած են բազմաթիւ մանր տաղերով, որոնք անշուշտ կ'երգուէին պատմիչ աւուղներուն կողմէ: Մեր Մատենադարանի թ. 1136 Զեռագրին մէջ (= Գ) Կեչառեցիի տաղերուն եղանակը նշանակուած է «Յիսուս Որդւոյ գոյն»: Երկուքն ալ գրուած են 4+4 չափի վրայ: Հոս Կեչառեցիի աւունով հրատարակուող երեք տասնեակ Կաֆաները կը ներկայացնեն մէկ չորրորդը միայն իր գրածներուն: Կեչառեցին իբր քերթող այս Կաֆաներուն մէջ կը հանդիսանայ աղքատ տաղաչափ մը, առանց բանաստեղծական ճոխութեան և գրական արուեստի. ան յաճախ կը բռնազօտէ հայրէն բառերը և քերականութիւնը, որպէսզի տաղերը ութ ոտքի սահմանէն դուրս չելլեն, Կեչառեցիի Կաֆաները հետեւաբար կ'ընային գոհացում տալ ժողովուրդի խոնարհագոյն խաւերուն միայն. քիչ մը աւելի բարձր զարգացում և ճաշակ ունեցողներ պիտի պահանջէին համապատասխան աստիճանի գործ մը: Այդ գործը հետագային կատարած է բաւական յաջողութեամբ Գրիգորիս Կիթ. Աղթամարցի, գրելով Կաֆաներու աւելի գեղեցիկ, իմաստալից և ընդարձակ շարք մը:

Առ այսմ յայտնի չէ թէ բացի վերոյիշեալ երեքէն ունեցած ենք ուրիշ քերթողներ ալ որ գրած ըլլան Կաֆաներ և մնացած անյիշատակ: Սաչափը յայտնի է որ ծանօթ երեք քերթողներուն Կաֆաները մասամբ չփոխուած են իրարու հետ, վասն զի ձեռագիրներու մէջ Կեչառեցիի և Աղթամարցիի գրածները մին միւսին հոտեւէն և իրարու հետ խառն օրինակուած են, քիչ անգամ լուսանցքի վրայ կրելով հեղինակին անուան սկզբնատառերը:

Մեր այս աշխատութեան նպատակն է կարելիութեան սահմանին մէջ ճշգրէ և զատիկ Խ. Կեչառեցիի և Գ. Աղթամարցիի վերաբերող Կաֆաները: Որոշակի այս երկու հեղինակներուն պատկանող Կաֆաները զատելէ յետոյ, սակայն, կը մնան մեծ թիւով ուրիշներ, որոնք կրնան վերաբերուիլ մէկուն կամ միւսին, և կամ բոլորովին այլ տաղասացներու: Ասոնց ևս ճշգրտմը կը մնայ ապագային:

Ա.

Ով վաթուրէ նեֆանիբոս,
որ քաղաւոր իր յեղիպոսոս,
ոչ քե հրգաւր ձեռամբ հաբոս,
այլ լականովդ պոթիպոս,
գիտակ եղեալ ճկար ու անոս,
զինքս եւ զմորուդ ամեալ ամսոս,
հալածական լինիս ախոսոս,
դիմեալ յաբեռն յալաւմիոս:

Բ.

Ձկնկանն եղեալ իւր առաջի,
դիւքեք պատեք զմոմն ի ջրբի,
չաժ.աւ յաղթել զինքն ի կուի,
և առեալ զամուրն եղիպոսի.
և ապա հմարել մոգրն մոլի,
փախեալ յաբխարհն Պելլոսի:

Գ.

Մոլի եւ ծանեյալ աբխարհաւոր,
որ գեղիպոսոս շուս կորուսոր,
զարեայական քաղքն բոլոր,
և ամօթանացրդ գիրկ ամեր:

Ա. — Տող 2, էբր, ԲԵ: էր, 8:

4, պոթիպոս, ԲԵ 8:

6, ամեալ, քերթեք, Գ 7:

8, բամբիւն, Գ: — 2 ունի տարբեր չափով և բառերով այոցէս. եւ վաղաշու նեկտանիփոս թաղաւոր: Գ. լուսանցքի վրայ ունի Խ. Կե. սկզբնատառերը հեղինակին անուան:

Բ. — 2, դիւքեք զմոմն պատկերն ի ջրբի, ԲԵ: Դիւքեք զպատկերն մոմ ի ջրբի, Գ:

3, չաժ.ն յաղթեք, ԲԵ: Զատուածոք, Գ:

5, հնարեալ, ԲԵ: իմարեալ, Գ:

Գ. — 1, կը պահի՞ ծանե, Ա:

4, ամաւթալեացրդ, Բ: յամթալեացն,

Գ: 2, ունի սապէս.

«Մերդ վալա՞» աբխարհաւոր,
զի եղիպոսոս շուս կորուսոր,
զարեայական քաղքն բոլոր,
կակաւ բամպալըն գրկեցեք»:

Գ.

Ջրասուեր երազդ որ դու տեսար,
ով ֆիլիպե մուր և յիմար,
ոչ քե տեսիլ է բնակաբար,
այլ կախարդիմն առուեստահմար,
դու զգեիպսոս առնես հանգար,
եւ նա խոցե զեղ մահաբար:

Ե.

Մոզրն հնարիւք ի նա հայեց,
ըզկինդ ի քնն յափեսակեց,
զըսպառնայեաց ձայնրդ լըսեց,
եւ ի վիւսպ կերպարանեց.
այպա նրման ամպոց գոչեց,
եւ հաւաբար զինքն անյայեց:

Զ.

Տեսանէ զծիրն նահանջման,
զեար ասեղացն ընդհանրական,
Նեֆանիբոս այս զիսնական,
վարժ եւ ընթիւ յայս գործ և ի բան.
զկուռնոս եկեալ երկնից բերման,
զիսել ըզբայս ծընընդական,
ասաց քե ծամ է արձակման,
ծնանիլ զարայդ հանդիսական:

Է.

Քեզ երանի Ոլումպիաս,
մանուկըդ քաջ եւ անպակաս,
աշխարհակալ լինի անհաս,
բայց մեռանի՜ օտապ և անաւրհաս:

- Դ. — 1, առաւ է երազըն զոր տեսար, Զ,
3, տեսել է բնաբար, Կ: բնաբար, Զ,
4, կախարդաց, ԲԿ: արուեստ և հնար,
Կ: կախարդեմ, Զ Ե,
5, առնուս խանդար, Բ: առնեղ խան-

դար Զ 3:

- Ե. — 1, ի նա հայեց, թե՛նահարեց, ԲԿ:
6, զինքն յայնեց, Բ:.
2, առնի բոլորովին տարբեր ձևով.
«Դու որ յերազդ անկար,
հնարիւ մոզպիթին յարեցար,
քոզեր գեկինդդ ով յիմար», եւն:

- Զ. — 1, ծերն նահանջանման, ԲԿ:
3, գիտական, Գ:
4, յայս գործ, ի դործ, Բ: վարժ, վարք, Կ:
5, եկեալ, բերեալ, Բ: բերե, Կ: կուե-
նոս, Կ:
6, ըզբայսուն ծընընդեան, ԲԿ: զբան, Գ:
8, ծնանիս զարքայն, ԲԿ: ծնիլ զար-

քատ, Գ:

- Է. — 2, եւ, է, ԲԿ:
4, մեռանի՜ շուտ և անօրհաս, Կ:

Ը.

Մընար ծաղիկ թեզեցեաց,
ոս վայելուչ ի յանճառաց,
ինձն ի քարէ ձագ արծրաց,
բազուկ եւ թեւ ըմբամարաց:

Թ.

Ջուարակազուրիս ձիւս և երվար,
տառոց աճէ կինջ եւ դրժար,
ով ֆիլիպոս զայդ որ տեսար,
տուր ի պանես զընդամաբար.
մինչ երեւի կայտառն ի յար,
Աղեհանդրոսն հրմաբար,
դովաւ սրէ երկրի յերկար,
ծով էի ցամաք ընդհանրաբար:

Ժ.

Քեպէս կարի ուռուցանես,
ծանօթ ասեղոց ըզդա առնես,
Նեֆանիբոս դու զեղ տեսցես,
եւ ի դմանէ դու մահ ըմպես:

ԺԱ.

Տարեալ ընկեց ի խորխորաս,
զՆեֆանիբոս ի գործ 'ու յարաս,
եւ ջախջախեաց զսկերսն ի խախս,
զխաբոլ մոզին անարգանաս:

ԺԲ.

Շաս քաղտեաց մարգարեից,
բարձեալ գասուած իւրեանց յուսից,
յառաջ եկեալ վնինն պեսից,
և եղանակին երգ զովեսից.
տա՛հ եմ եկալ յաշխարհ բնաւից,
արեալածին քաղաքամից,

- Ը. — 3, ինձ քարէ ձագ ի արծրաց, ԲԿ:
4, առնուս խանդար առնեղական, Բ: ա-

ռիւծ յաղեալ յօտանդակաց, Կ:

- Թ. — 2, կինժ, ԲԿ:
3, ֆիլիպպէ, ԲԿ: զերդ որ տեսեր, Գ:
4, ի պանէ, ԲԿ:
8, ծովու ցամաքի, Բ Ե Կ Ե: ծովի ցա-

մաք, Գ: ընտանեբար, Կ Ե:

- Ժ. — 2, տառեղաց զոս, ԲԵ: տառեղաց զայ,
Դ: տառեղաց ծանօթ զոս, Կ:
4, զի ի դմանէ . . . կըրես, ԲԵԿ: և

մահ ի դմանէ զմպես, Գ:

- ԺԱ. — 1, շարեալ, ԲԵ:
2, զործոց յարատ, ԲԵ: զործով արատ,

Դ: զործոց արատ, Կ:

- ԺԲ. — 2, զյատուածն, ԲԵ: զկատուածն, Ե:
3, այնքով պետի, ԲԵ:
5, եւ յերկրի, ԲԵ:

բայց **հեղ** նրան **ի** հողանից,
չե ո՛ք տեսել յազգս Ադամից,
խելո՛ք խիկար եւ յիմաստից,
եւ յաջողած **ի** գիր բախտից:

ԺԳ.

Ձայն արար ձայն արար,
փող բնարին ձայն արար.
հաներ բզբուրդ քո ջուհար,
ւի յերվարդդ քո հեծար,
զամբոխիդ **ի** հանդէս տարար,
զաւրաւ զաւրաւիդ եղար,
ի Դարեհի հանդէպ հասար,
նախառն բոլոր անցար:
Փոքորակի պէս խառնեցար,
տոճըլաբար դու բարձրացար,
առեւծապէս խորոխացար,
Փազանաբար արձակեցար,
փառք այն արարչին արդար,
որ յաջողեաց նա **հեղ** յերկար:

ԺԿ.

Խառնամբոխ մեծ հանդիսիս,
Աղէհանդրու եւ Դարեհիս,
սուսերամերկ կարաւանիս,
անապարեալ ռազմի գրնդիս,
դիաբաւալ արեան ծովիս,
նախոր եւ նակաս **ի** լայն դաւսիս,
կեսն վայեն յասպարիսիս,
կեսն վառ տանն յաջողակիս:

ԺԶ.

Դարեհ, դարձաւ ալամդ **ի** չար,
բախտըդ նենգեց **հեղ** չարաչար.

7, նրման հողեղիւնից, ԲԵ:

8, տեսեր ազգս, ԲԵ: Տեսեալ, Ն: Արա-
մից, Ն:

9, եւ, Ի, ԲԵ:

10, **ի** գիր, գիրքն, ԲԵ:

ԺԴ. — 8, հակառէն, Դ:

10, Այս առջի վերջաւորութեան Դ. ա-
ւելցուցած է կարման կէտեր և կցած
բաւորութիւն աւրիշ կապի մը (էջ 399
- 400 ծնթ. 1): Նոյնը գրեթէ անփո-
փոխ արտատպած է Մ. (էջ 236):

ԺԵ. — 1, հանդիսին, Դ:

4, ուտի, Դ:

6, **ի** լայն, Ի մէջ, Դ:

7, կէսք վայ տան, Դ:

8, կէսք վայ տան, Դ:

Այս կապան Սիսուանէն նոյնութեամբ
արտատպած է Մ. (էջ 236):

դարձի[ր է] յես, ւարա **հեղ** նախ,
հան արտատու անճեւաւար.
բանդ **ի** վերուս է անընար,
խափանեցաւ խորհուրդդ անկար:

ԺԶ.

Այս Հովերու Զմիւռնացի,
Ներդաւբիդեայ ծրնունդ յայսնի,
հերքաբանող հերականի,
բացայայտող տրամից տառի:
եւ յառնեցիքն սոս որդի,
հոսմամբ առ հուպ զարեալարի,
ոչ հիւանայ ընդ վազն յայսնի,
հաջազնաբար ափրն գետի,
այլ զներքողեանն Հովերոնի,
բաղկացական բան գովեսի.
այսպէս եւ առ դու **ի** մրէի,
ծոյլ եւ ծանեակ **Կեչառեցի**:

ԺԷ.

Հիւանդին Ասուած է դեղ, որ մահու տէր է
եւ կենաց,
զհափմըն սաբաբ տանն, խելօքն է բանս
տաացած,

ԺԵ. — 3, Կարթագոնի մէջ առնուած զիրերուն
տեղը բաց է մնացած ձեռագրիս
մէջ, — չեաւ, Դ: Այս կապան ևս
Սիսուանէն նոյնութեամբ արտա-
պած է Մ. (էջ 236):

ԺԶ. — 1, Այս Հովերոն Զմիւռնացի, Բ:

2, ձեր Ղամբիթեա, Բ:

4, բամից, Բ:

5, ձոր և արձայն Մակեդոնի, Բ Գ Դ
7, Յառնեցիքն սոսորդի, Գ: Առնեցի-
քս որդի, Դ:

6, զով է ի տաղն Աքիւլոսի, Բ: Գով է
ի տաղն Աքիւլոսի, Գ 8, Ակիւլոսի
Դ 8:

7, յայսնի, աբի, Բ 8, հիւանալ . . . արի,
Դ:

9, Հովերոնի, Բ:

10, բանք, Բ: Զմիւռն, բան Դ 12, Դ 12:

11, զու առ, Բ 8:

12, ծանեալք Կեչառացի, Բ: Ծուլ և ծա-
նակ, Դ 14: Ծանակ, Թ:
Ծոյլ եւ ծանեակ բանածնը տես Ի Գ 1.

ԺԷ. — 1, աւ, Գ: Հիւանդին . . . զեղ է, Գ:
եւ տէրն է, Մ 8:

2, կէքիմն այլ տեղեղ տանն, խելաւք-
նուն . . . Բ Ե Կ: Խելաւքնուն, Մ 8:

ԿՐՕՆԱ-ԲԵՐՈՅԵԿԱՆ

ՄԱՀ ԵՒ ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ո՛ր ոք՝ թերեւս ամբողջ մարդկային պատմութեան մէջ, մահուան պատճառած ցաւը այնքան ուժգնօրէն զգացած է որքան Ֆէոտորօֆ: Անիկա տարիներով խօսի՜ փափաքը սնուցած է մեռելները ետ՝ կեանքին կոչելու: Մինչ Ռօզանօֆ կը մտածէ այն մանուկներուն՝ որոնք պիտի ծնանին և կը մխիթարուի ապագայի յարանորոգ կեանքով: Ֆէոտորօֆ կը մտածէ այս աշխարհէն միանգամ ընդմիշտ մեկնած իր սիրելիներուն և նախահայրերուն մասին, ու հոն՝ խորապէս կը տրամի միշտ մտածելով մահուան յառաջացուցած տառապանքին: Իրեն համար մահը մեծագոյն չարիքն ու գերագոյն տառապանքն է: Ուստի չենք կրնար կրաւորական կեցուածք մը ունենալ մեծագոյն այդ չարիքին առջև: Ոչ թէ սերնդա-

գործելով մահուան վրայ յաղթանակ մը տարած կ'ըլլանք, այլ՝ մեռելները յարուցանելով և կամ ձերուներէն բերտատար դացնելով: Անշուշտ մեռելներուն և իր նախահայրերուն հանգչպ իր այս զգայնութիւնը ցոյց կուտայ Ֆէոտորօֆի բարոյական հասկացողութիւնը: Մարդը այս աշխարհի վրայ ծնունդ պէտք է տայ նոր կեանքերու և կեանքերը պէտք է յարատեհն յաւիտեան: Ինչ որ ալ ըսենք Ֆէոտորօֆի մեռելները յարուցանելու տեսակէտին շուրջ, այս պարագան կը մնայ — այսպէս ըսելու համար — Ֆէոտորօֆեան վարկած:

Իրականութեան՝ ինչպէս նաև օրաշրջանի մը կայ Ֆէոտորօֆի մահուան հանգչպ կեցուածքին մէջ: Մահուան խորհուրդին սխալ հասկացողութիւնը և սխալ մեկնութիւնն է ան: Հակառակ որ խորապէս հաւատացեալ Քրիստոնեայ մըն էր, յայտնապէս ձախողեցաւ մահուան փրկարար նշանակութիւնն ու խաչին խորհուրդը ըմբռնելէ: Մահը ի վերջոյ իրեն համար անցման վայրկեան մը չէր, ուրկէ անհրաժեշտաբար պիտի անցնի ամէն մահականացու:

Ռօզանօֆ ընդհակառակը, մահուան փրկարար նշանակութիւն մը կուտար: Երկուքն ալ առանձնապէս կը պայքարէին մահուան մեծ իրողութեան դէմ, բայց հակառակ բեռներուն վրայ կեցած զայն յաղթահարելու համար մին՝ կ'առաջադրէր սերնդագործութիւնը, իսկ միւսը մեռելները յարուցանել:

Ֆէոտորօֆի տեսակէտին մէջ ճշմարտութեան աւելի լայն բաժին մը կայ. բայց շատ միակողմանի ճշմարտութիւն մը: Մահուան նշանակութիւնը ուրանալով չէ որ զայն յաղթահարած կ'ըլլանք: Մահը, յաւիտեանութեան յայտագրումն է և տարօրինակ է ըսել որ մեղաւոր այս աշխարհին մէջ յաւիտեանութիւնը սարսափ և տառապանք կը յառաջացնէ մենէ ներս . . .

Մարդկային ընկերութիւնը նուիրակա-նացած սովորութիւններ ունի, ու այդ սովորութիւնները դարբնու ընթացքին կերկրելով աւանդութիւն և անջնջելի իրականութիւն եղած են. դարձեալ տարօրինակ է ըսել որ մարդ կը վախնայ, կը սարսափի արկածով մը կամ վարակիչ հիւանդութիւնով մը մեռնելէ. բայց չի վախնար ու հերոսութիւն կը նկատէ պատերազմի

զոր եւ իմաստուն խօսիւք Գաղիանոս բազմաց վրկայեաց, հրամանն ի վերստս պիտի, որ [ազնի] բր-ծիկերն գոված:

ԺԸ.

Հաւատալէն քաղ զձառնդ ի քու լիւր աւերնդակ և ասեմ հեղ վաւ, զաշխարհակալդ տաւ և քու հեղ ասեմ յոյլդ քարաւ:

Ն. ԵՊՄ. ԵՐՈՎԱԿԱՆ

(ՄԳճԱՅԵԱԼ ԵՎԵՐԴՈՎ)

3, Թէ ըզձալիս ասեմ, և զլիւման բազմաց վկայած, Բ Կ: Զալինոս, Ե Գ: Գալինոս, Բ:

4, որ աւգիւ, Բ Ե Մ Ե: որ հարտար, Գ, ետքէն աւելցուած տողամիջին, Կոստանեանցի օրինակը լուսանցքի վրայ ունի հեղինակի անուան ըս-կընդատուութիւն, Խ. Կ: (էջ 121):

ԺԸ. — 1, ի քարը, Բ Ե: Հատապետն տայր ծառերդ ի հաշ, Դ:
2, օժանդակ, Ե:
3, տաւ, արքայ, Բ Ե: արի հրաշ, Դ:
4, շաղաշ, Բ Ե: շաղաշ . . . շաղ, Դ:
Գ = Կ:

գաշտին վրայ կամ մեծ ճշմարտութեան մը համար նահատակուելէ. ուստի կարելի է ենթադրել թէ մահը նուազ սարսափազգու է երբ մենք վեր ենք սովորական, ռամիկ, ամենօրեայ գոյացութիւնէն:

Թէ՛ անհատական և թէ՛ հաւաքական մահերը սարսափ կ'ազդեն: Անձնական ինչպէս նաև տիեզերական յայտնութիւն մը կայ: Յայտնութիւնականութիւնը վիճակ մըն է որուն մէջ մահուան խորհուրդը իր բարձրագոյն խտութեան կը հասցուի, բայց խտութիւն մը՝ ուր մահը կը զգացուի իբրև փորձառութիւնը բոլորովին նոր կեանքի մը առաջնորդուելու: Յայտնութիւնը տիեզերքի մահացման ծանօթացումն է որ մահը սակայն առամիջ վերջին արարը չէ: Ո՛չ միայն անհատը մահկանացու է, այլ ցեղեր, քաղաքակրթութիւններ, մշակոյթներ, և ի վերջոյ ամբողջ մարկոսութիւնն ու աշխարհը: Պարզ է անշուշտ որ այս մտածուածին պատճառած տրտմութիւնը աւելի ծանր կը կռնէ քան թէ անձին մահուամբ պատճառուած տրտմութիւնը:

Անհատին ինչպէս նաև բովանդակ աշխարհին ճակատագիրը սերտու առնչուած են իրարու հազարաւոր կապերով: Մարդը կը ցաւի և կը տառապի ոչ-միայն որովհետև ինք ճակատագրուած է մահուան, այլ նաև մարդոլ շախարհը ճակատագրուած է մահուան:

Նախապատմական շրջանէն ետք, երբ մարդ գլխակցութեան եկաւ, մահուան ստեղծած մեծ սարսափը ձեռք մը մեղմացաւ այն հասկացողութեամբ որ եթէ մարդը իբրև անհատ կը մեռնէր, ցեղը կը շարունակէր անհատի ունենալ, պահելով անհատին կեանքին և գործունէութեան արգասիքը: Բայց յայտնութիւնականութիւնը բոլոր ցեղերու և տիեզերքի անմահութեան վերջն է, այս վախճանին մէջն է որ իւրաքանչիւր արարած դէմ-յանդիման պիտի գայ վերջին օրուայ գատառառնին: Ձեռք կրնար միխթարուլ մտածելով որ պիտի անմահանանք մեր վաւախներուն մէջ և թէ մեր գործը պիտի յաւիտեանս տեսէ, վստայի միխթարութեանց ալ վերջը պիտի գայ, որովհետև ան ալ ժամանակին մէջ է: Յայտնութեանականութիւնը ժամանակի և յաւիտեանութեան ճշմարտագանցութիւնն է և չի կրնար արտայայտուիլ բանական եզրերով:

Մեր այս աշխարհին վերջը պիտի գայ ժամանակի ընթացքին, ու այս ժամանակը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ժամացուցային ժամանակը, զորս գիտենք: Բայց այս վերջը ժամանակին ալ վերջն է որ անստաման է: Այս պարագան անշուշտ ճշմարտագանցութիւն մը, և աւելին՝ օրինազանցութիւն մըն է նման Kant-ի Pure Reason-ի օրինազանցութեանց: Երբ վերջը գայ, այլևս ժամանակ պիտի չըլլայ: Ուստի մենք ճշմարտագանցօրէն պիտի մտածենք աշխարհի վերջին մասին իբրև վերջ մը թէ՛ ժամանակի և թէ յաւիտենութեան մէջ:

Աշխարհի վերջը, ինչպէս նաև իւրաքանչիւր անհատի վերջը, մնայուն և անդրանցական դէպք մըն է: Սարսափն ու տառապանքը կը յառաջագոյն ճիշդ այս մնայունին և անդրանցականին, ժամանակաւորին և յաւիտենականին, անհատկաւ յարակցութիւնն է: Մենք իւրաքանչիւրիս համար ժամանակաւորապէս, և աշխարհին համար ընդհանրապէս, եղբրական բան մը կը պատահի, անդունդ մը կամրջելու նման բան մը, ժամանակին մէջէն խորհրդաւոր փախուստ մը որ, — տարօրինակ է ըսել — տեղի կ'ունենայ ժամանակին մէջ: Ապա ուրեմն անհատին մահը ժամանակէն ազատագրում մըն է որ տեղի կ'ունենայ ժամանակին մէջ, եթէ մեր մեղաւոր և ժամանակաւոր աշխարհը, ինչպէս որ գայն գիտենք, անվախճան ըլլար, գէշ վիճակ մը պիտի ստեղծուէր, ճիշդ նման անհատի մը կեանքին անվախճան շարունակութեան:

Ձմռանք յիշատակել նաև որ մեղի մօտեցող մեր վախճանին շախազգացումը, սարսափին ու տառապանքին հետ կը բերէ նաև յոյս մը և ակնկալութիւն մը, — Անտուածային փառքին, յայտնութիւնն ու յաղթանակը: Աշխարհի մէջ պատուումն ու արժէքը իրադարձութեանց գատումն ու արժէքը, իմաստին վախճանական յայտնութիւնն է: Ընդհանրապէս աշխարհի և մասնաւորապէս անհատներու համար, վերջին Դատաստանը, իր ներքին իմաստին մէջ, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ իմաստին գիւտը ու արժէքներու և որակներու հաստատումը:

Յաւիտենութեան և ժամանակի բարատօքոք թէ՛ անհատին և թէ՛ աշխարհին համար գոյութիւն ունի: Երբ յաւիտենական և անմահ կեանքը առարկայացնենք, անոր

հպատակութիւն տուած կ'ըլլանք ու առարկայական իմաստ մը՝ հանդերձեալ կեանքին։ Այս ձեռք հանդերձեալ կեանքը — թէեւ մերինէն տարբեր — օակայն բնական վայր մը կը թուի ըլլալ։ Հոն կ'երթանք մեր մահէն ետք։ Բայց յաւիտենական և անմահ կեանքը ոչ առարկայօրէն, այլ ըստ ինքեան իմացուած, էական տարբեր է բնական և նոյնիսկ գերբնական գոյացութենէն։ Անիկա ոգեկան կեանք մըն է ուր յաւիտենութիւնը կը զգացուի ժամանակին մէջ։ Եթէ մարդկային գոյացութիւնը հոգեղինակ նաք, և հոգեկան աշխարհի մը օրէնքները տիրական ըլլային մարմնին նիւթեղէն պատեանին վրայ, մահը՝ իբրեւ իրողութիւն երբեք տեղի պիտի չունենար։ Առ յաւիտենութիւն փոխումը պիտի կատարուէր առանց վախազդեցիկ այն գէպքին որ արտաքինապէս մեզի իբրեւ մահ կ'երևի։ Յաւիտենական կեանքը կը յայտնուի ժամանակին մէջ, անիկա կը հոսի իւրաքանչիւր երկվայրկեան իբրեւ յաւիտենական ներկայութիւն։ Եւրոպական կեանքը ապագայի կեանքը չէ, այլ ներկայի կեանքը։ Հետեւաբար սխալ է յաւիտենութիւնը գերեզմանէն անդին եղող գոյացութեան մէջ և ապագային ունենալու ակնկալութիւնը։ Ինչպէս որ սխալ է մահուամբ յաւիտենական կեանք ժառանգելու կարծիքը։ Եւրոպական կեանքը ապագային չէ որ պիտի գայ։ Ապագային միայն անվստահութիւնը կըրնայ գալ։ Ահաւասիկ այս կերպով գծուի մասին կրնանք մտածել։ Heidegger-ի բացատրութեամբ, յաւիտենութիւնը տաղտուկի, մտմտութիւն և հոգեբու զաւարուցն է որ ժամանակաւոր ձեւ մը կուտայ գոյութեան։

Մահը գոյութիւն ունի արտաքինապէս, իբրեւ բնութեան մէջ գործող իրողութիւն, անիկա տեղի կ'ունենայ ապագային մէջ։ Մահուամբ, գոյացութիւնը կ'առնէ ժամանակաւոր ձեւ մը, ու կ'երկարաձգուի ապագային մէջ։ Ներքնապէս, յաւիտենութեան տեսանկիւնէն գիտուած, անթարթային (ոչ թէ ժամանակին մէջ երկարաձգուած) մահը գոյութիւն չունի։ անիկա միայն յաւիտենական կեանքին մէջ եղանակն է։ Ի մի՛ բան, մահը գոյութիւն ունի ժամանակաւոր էականութեան համար, բնութեան կարգին մէջ։ Եւրոպական կեանքին մէջ

հաստատուիլը և լինելութեան թուրքովին ուրիշ կարգի մը պատկանիլը, մահուան անգրանցականութիւնն ու անմահութեան մահուան վրայ տարած յաղթանակն է։

Անշուշտ մահը անգրանցելի և զայն յաղթանակելի, չի նշանակեր մոռնալ, անտեսել և անզգայ դառնալ անոր առջև, այլ ընդունիլ զայն ներքնապէս, հոգիին մէջ, այնպէս մը որ անիկա գաղբի բնական, ժամանակաւոր իրողութիւն մը ըլլալէ, և դառնայ գերազոյն իմաստի մը արտայայտութիւնը որ կը յառաջագայի յաւիտենութեան։

Անձնական և տիեզերական յայտնութիւնները յայտարար նշաններն են մեր կեանքին մէջ առաքինութեան ձախողութեան։ Անհատին մահը, ինչպէս նաեւ ազգերու, քաղաքակրթութեանց, վարչածեւերու, ընկերութեան և աշխարհի վիշտաւորութիւնը եղբրական յուշարար մըն է թէ բացարձակ ճշմարտութիւնն ու առաքինութիւնը խեղաթիւրուած են և չեն իրականացած։ Պատմութեան մէջ տեղի ունեցող բոլոր մեծ յեղափոխութիւնները ինչպէս նաեւ անհատական կեանքի մէջ եղբրական գէպքերը կ'ապացուանեն այս իրողութիւնը։ Չարին տիրապետութիւնը և անոր գալուստը ցոյց կուտայ թէ Գրիստոնէական ճշմարտութիւնն ու սկզբունքները չեն իրականացած և թէ մարդիկ անկարող են ու բարեկամեցողութիւնը չունին զայն ըմբռնելու։ Այդպէս և հոգեկան կեանքի օրէնքը։ Եթէ մարդիկ իրենց գաղափարով չճանչնան Գրիստոսի Թագաւորութիւնը, Չարին Թագաւորութիւնը բնականաբար պիտի տիրէ։ Կը մեռնին, ու պիտի մեռնին բոլոր անոնք որոնք չեն կատարեր աստուածային պատուիրանները և հեռու կը փնտս երկնային ճշմարտութիւններէ։ Անշուշտ Չարը զաշնակից է մութին ու մեղքին մէջ կը գործէ։ Ուստի թէ՛ անհատական և թէ՛ տիեզերական մահը պարզապէս մեղքին և մութ ու մեղքու յաղթանակը չէ, այլ մասնաւոր իմաստ ունեցող բանի մը յաղթանակը։ Անիկա մարդուն համար աստուածային ճշմարտութիւններու յուշարարն է և իր բացասական հանգամանքով կերպով մը չի թոյլատրեր որ Չարը յաղթանակէ։

Տեսապէս, Ֆետտորօֆ ճիշդ է, երբ կ'ըսէ թէ մարդն ու իր աշխարհը կրնան

անցնել յաւիտենական կեանքի, առանց եղբրական վախճանի և Վերջին Գառաւտանի, եթէ մարդկութիւնը եղբայրօրէն միանայ և ճիգ ու ջանք չխնայէ ճանչնալու Քրիստոնէական առաքինութիւնը և աշխատի յարուցանել մեռելները: Բայց աշխարհն ու մարդկութիւնը վերին աստիճանի չարացած են ու զատաստան մը արդէն իսկ տեղի ունեցած է: Զգիտակցուած ազատութիւնը անշուշտ չի կրնար բարձրել Ֆէօտորօֆի տեսութիւնը:

Ֆէօտորօֆ չափ լաւատես էր ու իր լաւատեսութիւնը պատճառ եղաւ որ անիկա անտեսէ Ջարն ու անոր ուժերը:

Մեր գործելակերպին մէջ այնպիսի ուղղամտութիւն մը պարտինք ունենալ որ յաւիտենական կեանքին արժանի ըլլանք, ու այդ կեանքը ցոլայ, արտափայլի մեր անձինքն զէպի բոլոր արարածները:

Բարոյագիտութիւնը պէտք է որ վախճանաբանական ըլլայ: Մահուան և անմահութեան հարցը կենսական նշանակութիւն մը ունի բարոյագիտութեան մէջ, վասնզի բարոյագիտութիւնը անմահականօրէն կիրակելի ըլլալով մեր կեանքին մէջ, ամէն օր, գրեթէ մեր ամէն արարքին մէջ կայ աստեղ փորձառութիւնը: Մահուան հանգէպ անզգաւ և մոգացումի կեցուածքը, որ այնքան յատկանշական է 19րդ և 20րդ դարու բարոյագիտութեան մէջ, մարդուն անձնականութեան և անոր յաւիտենական ճակատագրին դէմ անզգայութիւն մը ունենալ կը նշանակէ: Ուրիշ խօսքով, որն է բարոյագիտական դրութիւն օր մահուան հանգէպ խորհուրդը իրեն կեդրոնական հարց չընեն, անլուրջ է և անարժէք: Թէև յիշեալ բարոյագիտական դրութիւնը գործ կրնայ ունենալ դատումներու և արժեւորումներու հետ, սակայն կ'անտեսէ Վերջին Գառաւտանն ու գերագոյն արժեւորումը: Բարոյագիտութեան առարկան և առաջագրութիւնը ոչ թէ այս աշխարհի վրայ մարդկային կեանքին համար երջանկութիւն մը ապահովելն է լուկ, այլ նկատի ունենալով անխուսափելի մահը, յաղթել անոր, ցուցնելով յարութիւնն ու յաւիտենական կեանքը: Ստեղծագործ բարոյագիտութիւնը զէնքի կը կանչէ մեր զանազան կարողութիւնները ստեղծագործելու համար ոչ միայն ժամանակակերպ ու քաղաքականացուն, որոնք կ'օգ-

նեն մեզի յաճախ մահը մոռնալու, այլ ստեղծագործելու անանց և արժէքաւոր բաներ, անմահ և դարերու զիմացող գլուխ - գործոցներ, որոնք կ'երկարեն յաւիտենականին յաղթանակը և կը պատրաստեն մարդը իր վախճանին:

Մարդիկ գործնապէս պէտք է պայքարին Ջարն մահացու ուժերուն դէմ, պատրաստելով ինքզինքնին Աստուծոյ Թագաւորութեան համար:

Ազատօրէն, լուսաւորեալ մտքով պէտք է զիմաւորել մահը և ոչ թէ անոր դէմ ելլել: Զարթեալ մահը զիմաւորելը արդիւնք է հոգիին ստեղծագործ գործունէութեան, կայնա և հոգիին սխալ գործունէութիւնը որ մահուան դէմ բացասական կեցուածք մը ունի: Այս կեցուածքը կ'առաջնորդէ անհանդուրժելի տառապանքներու: Հոգիին իրաւ գործունէութիւնն է որ յաւիտենականութեան յաղթանակը կը տանի մահուան վրայ: Քաջ հոգիները մահուան վախէն և սարսափէն աւելի մեծ սարսափներու և վախերու կը դիմադրեն, — դժոխքի և յաւիտենական տառապանքներու վախին:

Մահուան հարցը անշուշտ ամենէն առաջ և ամենէն վերջ զմեզ կը մղէ դժոխքի մասին խորհելու: Մահուան յաղթել վերջին յաղթանակը տանիլ չնշանակելու վերջին և գերագոյն յաղթանակը դժոխքին յաղթելն է: Ֆէօտորօֆի, մեռելները յարուցանելու վարդապետութենէն աւելի կարեւոր, հիմնական է դժոխքին ալ յաղթելու գործը: Ապա ուրեմն բարոյագիտութեան առաջագրութիւնն է բոլոր էակները ազատել դժոխքի ժամանակաւոր և յաւիտենական տառապանքներէն: Եթէ այս պարագան չիրագործուի, կը նշանակէ թէ ինքզինքնին պէտք եղածին պէս չենք զատառապատած Աստուծային Թագաւորութեան համար:

BERDIAEV

Թրգմ. ԶԱԽԷՆ ԱՌԴ. Զ.

(ՎԵՐՏ)

զացաւ, անոր համար էր որ օր մըն ալ մարդը աստուածանաթ. և այս գաղափարները մշակելու, տարածելու համար, Եկեղեցիին քրիստոնէութեան սերմերը ցանեց: Այլաբար համարաւ այս Կիրակին քրիստոնէական Եկեղեցիին նաւակառփէն է. առկէ էր որ շատցան իր զաւակները իր հաւատարեաններն ու առաջնորդները: Մենք բըրջանիկներ ենք որ կը գտնուինք այս քան մօտիկը մեր Տէրօջ Գեղեզմանին: Տիրօջը Եկեղեցիին հաւատարման նաւակառփը կը տօնենք ուղղակի իր Գեղեզմանին վրայ: Մենք իբրև ներկայացուցիչը քրիստոսի Ս. Եկեղեցիին, պիտի աղօթենք որ Տէրը անսասան պահէ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին ու իր պաշտօնեաները:

Շնորհաբապէս, իւրաքանչիւր տարեգարծի, սիրելի եղբայրներ, և քոյրեր, փափաք մը կը յայտնուի. այսօր, Ս. Եկեղեցւոյ իմնադրութեան տարեգարծին, աղօթենք որ աւելի զօրանայ ան: Կ'աղօթենք որ Տէրը այս տարբեր պայծառ օրունան մէջ իր երկնքի լոյսը ծագէ մեր վրայ, որպէսզի մենք ևս Քրիստոսի քարոզիչները Կնոր փառքին, հանապազօր փառաւորելով զԱստուծոյ Ամենաօրէր երբորդութեան, որ է օրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Յաւարտ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ Անեղատեան, յորմենեալ Ս. Գերեզմանին շուրջաւակի թափօրով և Քրիստոս յարեալ շարականի երկնցդուլութեամբ: Թափօրը յառաջացաւ զեպի մեր տեսչարանը, ուր փակուեցաւ այն հանդիսութիւնը, որ վերջինէն է Զատիկի հետ կապուած մեր հանդիսութեանց Ս. Տաճարէն ներս: Զկնի պատումաց, Միաբանութիւն, աշակերտութիւն և ժողովուրդ պարստական զնացքով վերադարձան Մայրավանք:

— Կ. Վ. Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Անեղատեան խախտութեամբ, մեծօրհնութիւն հանդիսաւորութեամբ, խախտութեամբ Գեր. Տեղապահ Ս. Զօր:

● Բշ. 20 Ապրիլ. — Տօն Անեղատեան: Առաւմտեան: Առաւմտեան, Գեր. Տեղապահ Ս. Զօր ԳԵԼԻԱՆՈՐԵԱՆՈՐԵԱՆ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Իրթնմանի Ս. Առաւմտեանայ Տաճար: Էջմաշակեան ու հանդիսաւոր մասնակիցները, Տիրամօր Ս. Գեղեզմանին վրայ հանդիսաւորապէս պատարագեց ու քարոզեց Զօր. Տ. Պարզեկ Վրդ. Վրթանէսեան, եպիսկոպոսական խորի իր զուխ:

● Կիր. 26 Ապրիլ. — Կարմիր Կիրակի: Սուրբ Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Թառութեան Տաճարի մեր Բ. Գողգոթայի վերանախառնութիւն մէջ, ժամանակներ էր Զօր. Տ. Կիրակի Արշ. Գաբրիէան:

● Կիր. 3 Մայիս. — երեսմի Սրբոյ Խայիմ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին վրայ, ժամանակներ էր Զօր. Տ. Պարզեկ Վրդ. Վրթանէսեան: Խորանին վրայ կը տօնուէր Ս. Խայիմ Նշանը, զարգաւած վառ կանթեղներով:

● Կիր. 10 Մայիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Թառութեան Տաճարի մեր վերանախառնութիւն մէջ, ժամանակներ էր Զօր. Տ. Միւռնի Վրդ. Կրճիկեան:

● Դշ. 13 Մայիս. — Կ. Վ. Ժամը 1.30ին, Գեր. Տ. Սուրէն Եպ. Քէմհանեանի զլիաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Համբարձման լեռան աւաղական ուխտատեղին. երեկոյեան ժամագրութիւնն ու Համբարձման մեծամասն զէն նախապատեղի պաշտուեցան մեր վրանախառնութիւն տակ. իրիկնագնդին կատարուեցան նաև շնորհագրութիւն և շնորհագրութիւն խորհրդաւոր արարողութիւնները ու ապա աւաղական ժամագրութիւնը: Ուշ գիշերին, Միաբանութիւն և հաւատարմեալ ներկաներ վերադարձան Մայրավանք:

● Եշ. 14 Մայիս. — Համբարձումն Տեառն Մերոյ: Առաւմտեան ժամը 6.30ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը ի գլուխ Միաբանութեան, բարձրացաւ Զիթնեանց լեռը ու շնորհագրութիւն մատուցեց Գողգոթայի Համբարձման Սրբատեղին, որուն ուխտի արարողութիւնէն ետք մատուցուեցաւ օրունան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը, Սրբավարին շնորհալ կատուեցաւ մեր վրանախառնութիւն տակ: Ժամագրութիւն էր Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպ. Քէմհանեան Ս. Պատարագի ընթացքին, Գեր. Տեղապահ Ս. Զօր նախապահութեամբ, կատարուեցաւ Հայրապետական մաղթանք: Օրուայ տօնին շուրջ քարոզ մը խօսեցաւ Գեր. Պատարագի Ս. Հայրը: Յաւարտ Ս. Պատարագի, Գեր. Տ. Սուրէն Եպ. Նախապետական Սրբավարին առջև կատարուած Անդառնալիքին, յորմենեալ Միաբանութիւնն ու ներկաներու հոծ բազմութիւնը, ինքնաշարժութեամբ մէջ տեղաւորուած, շքերթով վերադարձան Մայրավանք:

● Եր. 16 Մայիս. — Բ. Ծաղկազարդի նախառնը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցւոյն մէջ, հանդիսաւորութեամբ Գեր. Տ. Նորայր Ս. Եպ. Պողոսեանի:

● Կիր. 17 Մայիս. — Երկրորդ Ծաղկազարդ: Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Հրեշտակապետ: Ժամանակներ էր Զօր. Տ. Զաւէն Արշ. Զինչիկեան: Գաղգեց Զօր. Տ. Հայրապետ Վրդ. Արարամեան, Էջմարածէ՛ք իշխան զղբերակներ և մտցէ թաղաւոր փառաց՝ բնաբանով: Ս. Պատարագէն ետք, Միաբանութիւնը հիւրասիրուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց վանքի տեսչարանը:

● Եշ. 23 Մայիս. — Հոգեգալստեան նախառնը հանդիսաւորութեամբ պաշտուեցաւ Սրբոյ Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, հանդիսաւորութեամբ Գեր. Տ. Նորայր Եպ. Պողոսեանի:

Գիշերակիրակի Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ հանդիսաւոր շնորհագրութիւն: Ապա շնորհագրութիւնը կը նախադաւէր դարձաւ Գեր. Տ. Նորայր Սրբաղան:

● Կիր. 24 Մայիս. — Հոգեգալստեան (Գնեկոսոս): Յետ առաւօտեան ժամագրութեան, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին վրայ մատուցուեցաւ օրունան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը, ժամագրութիւն էր Գեր. Տ. Նորայր Ս. Եպ. Պողոսեան, մարտն էր Գեր. Տ. Նորայր Ս. Եպ. Պողոսեան, որ նաև քարոզեց Հոգեգալստեան խորհրդին շուրջ, Նա միւրտեսցէ ձեռ Հոգւոյն Սրբով և հրով:

ընտանիքի Գյուղացիների պաշտօնը կը վարէր Հոգ. Տ. Օլսկան Արք. Միւստեան:

— Կ. վ. Մայր Տաճարին մէջ երեկոյեան ժամերգութիւնէն առաջ կատարուած հանդիսաւոր Անդառանձին Նախագահեց Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմանճեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ի

● Ել. 16 Ապրիլ. — Կ. ա. ժամը 10.30ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տիար Կարպիս Լինդլեանի, փոխադարձ այցելութիւն տուաւ քաղաքի նորընտիր Լիբանանեան Կիւպատոն Զուառ Պէյ Սուլթանի:

● Ել. 23 Ապրիլ. — Արարական Զարթոնքի տօնին առթիւ, Կ. ա. ժամը 9.30ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տիար Կարպիս Լինդլեանի, այցելութիւն տուաւ Ներքին Գործոց Նախարարութեան, Այլ Հատիկ և քաղաքի Մուրաբարձիւն, վերջնային գրասենեակին մէջ:

● Դլ. 29 Ապրիլ. — Կ. վ. ժամը 3ին, Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպս. Մանասեան, որ ամիսէ մը է վեր Գաղատա կը գտնուէր Զատնական հանդիսութեանց Նախագահելու, Պէյրութի գծով քաղաքը վերադարձաւ: Գեր. Սրբազանը Գալանտիոյ օգնականը զիմաւորուեցաւ Հոգ. Տ. Զաւէն Արք. Քիւնիկեանէ:

● Եր. 2 Մայիս. — Յորդանանի Ն. Վ. Հիւսէյն Թագաւորի Թագադրութեան առթիւ, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի, Ամմանի Գալուպտոնութեան Նախարարին հրաւերին ընդառաջելով, ներկայ գտնուեցաւ զինուորական ստակցեցին և պատուոյ ճաշասեղանին, Զինուորական Բաժնակազմին մէջ:

● Կիր. 3 Մայիս. — Դարձեալ Ն. Վ. Հիւսէյն Թագաւորի Թագադրութեան առթիւ, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի, Ամմանի Գալուպտոնութեան Նախարարին հրաւերին ընդառաջելով, ներկայ գտնուեցաւ զինուորական ստակցեցին և պատուոյ ճաշասեղանին, Զինուորական Բաժնակազմին մէջ:

● Դլ. 5 Մայիս. — Կ. ա. ժամը 10.30ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, վանական գործերով մեկնեցաւ Նոր Երուսաղէմ և վերադարձաւ Ուր. 8 Մայիս 1953ի Կ. վ. ժամը 3ին:

● Բլ. 11 Մայիս. — Կ. ա. ժամը 11ին, ի դիմաց Գեր. Տեղապահ Ս. Հայր, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմանճեան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի, Գալուպտոնութեան Նախարարին հրաւերին ընդառաջելով, ներկայ գտնուեցաւ Գալանտիայի օգնականին մէջ կատարուած զինուորական ստակցեցին և ապա հաշիկբոյթին, Ի պատիւ Ն. Վ. Հիւսէյն Բ. Թագաւորի Թագադրութեան և նոյն առթիւ քաղաքը գտնուող Արարիոյ զանաթանաւք իշխանին:

● Դլ. 13 Մայիս. — Կ. վ. ժամը 3ին, Հոգ. Տ. Բարգէն Վրդ. Ապատեան, Յուպէի Տեառնը, վանական գործերով Ս. Աթոռ ժամանեց և վերադարձաւ Եր. 16 Մայիս 1953ի Կ. վ. ժամը 3ին:

● Ել. 14 Մայիս. — Կ. վ. ժամը 2ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տիար Կարպիս Լինդլեանի, ներկայ գտնուեցաւ ընդունելութեան մը քաղաքի Ամերիկեան Ընդհանուր Հիւպատոնարանին մէջ, ի պատիւ Միացեալ Նահանգացի Secretary of State Mr. Foster Dullesի և Mr. Harold Stassenի, Director of Mutual Security.

Ս. ԱՌՈՒՌՈՍ ԿՈՂՄԷ ՆՈՒԷՐ

ՅՈՂՂԱՆԱՆԻ ՀԻՒՍԷՅՆ ԹԱԳԱՌՈՐԻՆ

Գեր. Տ. Եղիշ Ս. Արքեպս. Տերտրեան, 16 Մայիսին, Յորդանանի Նորընտիր, Հաշիմական Թագաւոր Հիւսէյն Կիւն Թալալի, գոհարաւոր և թանկարժէք ժամացոյց մը նուիրեց, աւոր Թագադրութեան բարեբաւարիկ առթիւ: Ամմանի Թագաւորական պալատին մէջ, իրեն կ'ընկերանար Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Արքեպս. Մանասեան:

Գեր. Տեղապահ Սրբազանը սիրով լի տեսակցութիւն մը ունեցած է Վեհափառ Թագաւորին հետ որով ընթացքին, Թագաւորը ի միջի այլոց ըսած է թէ. «Այստեղ Զեր տունն է, ու ինչ» Զեր փոքր եղբայրը, օհ է առթիւ, օհ է գոհարութեան տունն պատրաստ եմ Զեղի օջնելու: Ուրու ի պատասխան Գեր. Տեղապահ Սրբազանը ըսած է թէ. «Մենք միշտ պիտի մնանք Զեր խոնարհ և հնազանդ հպատակները»:

Թագաւորը շատ դուրս մնացած է իրեն հանդէպ յոյց տրուած յարգալիք վերաբերմունքէն:

Ս. ՍՏԵՐԱԿԱՆ ՆՍՐԿԱՅԱՏՈՐՄ

Աղուոր սովորութեան մը համաձայն, ամէն տարի Ս. Աթոռայ ժառանգաւորները, վարժարանի իրենց դասին մէջ ներկայացուած մը կ'ուսնանային: Բաղաքական տարապնելու բերումով ժամանակէ մը է վեր քաղաքէ մը այլ սովորութիւն: Այս փոքրիկ առիդին, վարժարանի քաղաքի տեսչէ Հոգ. Տ. Հայրապետ Վրդ. Արք. համանին ջանքով, և օգնութեամբ Ս. Աթոռայ Ժրջանի օտարականներուն, կազմակերպուեցաւ ներկայացուած մը մասնակցութեամբ ժառանգ. ուսնելու: Գովելի էր ձեռնարկը որ իրականացաւ հակառակ միջոցներու անբաւարարութեան և կարգ մը նիւթեղէններու զգալի պակասին:

Հետագային, կրօնաշուշնի ներկայացուեցին հոգեկան դաստիարակութիւն պիտի տան ներկա ներուս:

50 տարի, անխոնջ Հայ լեզուի եւ մտքի այս մշակը, ուսուցչական ասպարէզին քովն ի վեր, աշխատակցած է բազմաթիւ Հայ թերթերու եւ հանդէսներու, ստորագրելով հարիւրաւոր բանասիրական եւ լեզուաբանական յօդուածներ: Հրատարակուած կոթողական իր աշխատանքներէն զատ, տակաւին լոյս չտեսած՝ կան պատկառելի եւ հիացմունքի արժանի աշխատանքներ որոնցմէ նշանաւոր է Հայ Լեզուի Լիակատար Քերականութիւնը, որուն համար կ'ըսուի թէ ամբողջ համաշխարհային լեզուաբանական գրականութեան մէջ եզակի գործ մըն է: Հայաստանի Պետ-Հրատէն լոյս տեսնելու պատրաստ վիճակի մէջ են Պատմութիւն Հայ Գաղթականութեան եւ Հայոց Պատմութիւնը Հիւսուած Հնդհանուր Պատմութեան, ինչպէս նաեւ տասնեակ մը մեծ ու փոքր ուրիշ երկասիրութիւններ:

Մեր ամբողջ մատենագրութեան մէջ քանակի եւ որակի տեսակէտէն բացառիկ շահեկանութիւն մը ներկայացնող այս ազնիւ հայորդիին գործն ու յիշատակը յարգանք եւ պատկառանք կը ներշնչէ միայն: Հ. Աճառեան, իր աշխատասեղանին առջեւ, Հայ մշակոյթին համար պատարագուող մարտիրոս մըն է: Խունկ եւ արցունք իր յիշատակին ու հանգիստ իր յոգնատանջ մարմնին:

ՄԱՀ՝ ՏԻՐԱՀԱՅՐ ԻՎԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Խորունկ ցաւով կը տեղեկանանք թէ Պաղտատի մէջ, ժերունագարդ տարիքին, իր մահկանացուն կնքած է, Ս. Սթոռոյս Միաբան եւ Ֆիլատէլֆիոյ հոգեւոր հովիւ, Հոգ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեանի հայրը՝ Իվան Մանուկեան:

Այս տխուր առիթով, Սիրոն յանուն Գեր. Տեղապահ Սրբազան Հօր եւ բովանդակ Միաբանութեան, իր վշտակցութիւնը կը յայտնէ Հոգ. Տ. Թորգոմ Վրդ.ին իր այս ցաւալի կորուստին համար, աղօթելով որ Ամենակալը նրանելի արդարներուն հետը դասելով՝ լոյսնելու մէջ հանգնեցնէ հանգուցեալի հոգին եւ իր շնորհալի զաւակներուն պարգեւէ Ս. Հոգիին մխիթարութիւնը:

«Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

ՎԱՍՆ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ “ՍԻՈՆ”Ի

Այնճառէն, Արժ. Տ. Վահան Քն. Քենթրեան վասն բարգաւաճման «Սիոն»ի կը նուիրէ 275 ֆիլս:

Գալիֆորնիայէն, Մեծ. Տիար Ե. Թելլեան վասն բարգաւաճման «Սիոն»ի կը նուիրէ 350 ֆիլս:

Կը յայտնենք մեր ջերմագին շնորհակալութիւնները յարգելի նուիրատուներուն:

Վարչութիւն «Սիոն»ի

صدرها - بطريقه كبة الارمن الارثوذكس مدير المطبعة - الآب زاوین شنينيان تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

العدد ٥

مايو ١٩٥٣

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor - Father Zaven Chinchinian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

Յարգելի՛ հայրենակիցներ

1928 թ. Մայիսի 28-ին — պատմական այդ օրը — խռմբ մը զաղափարապաշտ հայ մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ հիմով դրուեցաւ Համազգային Մշակութային Ընկերութեան՝ նպատակ ունենալով՝ հայապահպանութիւնը, հայ մշակոյթի պաշտպանութիւնը ու զարգացումը և ազգային ոգիով տոգորուած նոր մտաւորականութեան պատրաստութիւնը Արտահայաստանի մէջ: Համազգայինի հիմնադիրներուն մէջ էին մեծանուն գրագէտ և մանկավարժ Լեւոն Շանթ, հայ մտքի անզուգական ներկայացուցիչ Նիկոլ Աղբալեան, հանրային և պետական ակնասուրդէմբ թոփէի Լամա Օտանջանեան, հայ մշակոյթի վաստակաւոր գործիչ Գասպար Իփէկեան և ուրիշներ: Անոնք կը զգային, թէ ինչ անաւոր վտանգ կը սպառնար տարագիր հայութեան, որ կտրուած Մար հայրենիքէն և ենթակայ օտար ազդեցութիւններու՝ դատապարտուած էր առաւելեանակա՛ն ուժացման ու փշոյիացման: Եւ կը գիտակցէին, թէ անհրաժեշտ է գերազանց ինքզնով մը պաշտպան կանգնել՝ հայութեան զոյւրթեան և պատրաստել հայ լեզուով ու հայ ոգիով նոր մտաւորականութիւն:

Համազգայինի առաջին գործը եղաւ Հայ ձեմարանի բացումը 1930 թ. սեպտեմբ. Լեւոն Շանթի և Նիկոլ Աղբալեանի անօրհնութեամբ, խիստ համեստ միջոցներով սկսուած գործ մըն էր, որ տարած էր տարի մեծցաւ ու զարգացաւ, Հաղարէ աւելի աղիկները ու մանչեր ձեմարանի աւազանին մէջ աղիւթային դատարարականութիւն ստացան և հարելիք աւելի չընանաւարտները դուրս եկան ձեմարանէն, որոնք այսօր կը գործեն իբրև օւսուցիչ ձեմարանի և ազգային վարժարաններու մէջ, իբրև զրոյց ու լրացող, իբրև հանրային գործիչ, իբրև պաշտօնեայ կամ պատասխանող մարդ՝ ազգային նետաքերութեամբ և ազգային ոգիով: Համազգայինը իր հրատարակութիւններով, իր մշակութային ձեռնարկներով, դասախօսութիւններով, ներկայացուցներով, կրթական և դատարարական ձեռնարկներով, ձեմարանը իր պատրաստած մտաւորականութեամբ Արտահայաստանի հայութեան համար զարմած է մշակութային կենսական անհրաժեշտութիւն, որոնք վառ կը պահեն ազգային ոգին և հայրենիքի սէրը:

Համազգայինն ու ձեմարանը, կարելի է՝ ըսել, ծնունդ առին և անցան ու զարգացան բացառապէս անոնց հիմնադիրներու և գործակիցներու անձնուէր զոհարելութեամբ և հայ աշխատաւոր ժողովուրդի բարոյական և նիւթական օժանդակութեամբ: Հայ ժողովուրդը բնազդաբար զգաց այս հաստատութիւններու նախախնամական զօրը իր գոյութեան ապահովութեան և յարատեւման համար և լիուրի աշակեցցաւ անոնց: Մասնաւորապէս մեծ եղաւ Ամերիկայի մեր հայրենակիցներուն աշակցութիւնը, Հայ Օգն. Միութիւնը իր տարեկան յատկացումներով, հայրենակցականները՝ սաներ պահելով: Վերջերս Քալիֆորնիոյ Հայ կրթական Հիմնադրութիւնը, բազմաթիւ անհատ հայրենակիցներ՝ նուէրներով կամ կտակներով, կամ Լ. Շանթի ձեռնարկած հանգանակութեան մասնակցելով՝ ապահովելու ձեմարանի գոյութիւնն ու զարգացումը: Ամերիկայէն զուրա ալ ձեմարանը նոյն շնորհ և համակցութիւն և նիւթական օժանդակութեան աւարկան եղաւ: Մասնաւորապէս պէտք է յիշել Փայանեան աշուհաւոր ջայրերուն անունը, որոնք 20,000 անգլիական ոսկի նուէրով ի յիշատակ իրենց հանգուցեալ եղբոր՝ Նշանի, հնարաւոր դարձուցին գնումը ձեմարանի ներկայ շէնքին, որուն հակաին դրոշմուած է Նշան Փայանեանի անունը: Այդ շէնքն ալ սակայն այլեւս ենդ կուգայ և այժմ իր կառուցութիւնը ցուցնելով նոր շէնք մը, որ կարելի պիտի զարմնէ յաջորդ ուսումնական տարեկիցներէն գիշերօթիկ բաժնի բացումը և աշակերտներու թուին զգալի յաւելումը:

Այս տարի կը լրանայ Համազգային Մշակութային Ընկերութեան 25-ամեակը: Յառաջիկա տարի ալ Ն. Փայանեան ձեմարանը կը գառնայ 25 տարեկան: Եւ այդ առիթ մըն է լիւս կերպով ներկայացնելու Համազգայինի և ձեմարանի 25 տարիներու ընթացքին կատարած գործն ու դերը հայութեան համար: Համազգայինի կեցր. վարչութեան որոշումով 1954 թուի առաջին կիսամեակին, բոլոր հայաւորակ երկիրներուն մէջ, Համազգային տարգաւրութեամբ ու շաղկով պիտի տօնուի այս զոյգ հաստատութիւններուն՝ Համազգայինի և ձեմարանի 25-ամեայ յաբեւանը: Այդ նպատակով կազմուած է Յօրհիւնական կեցր. Յանձնախումբ մը, որուն անունով ահա կը գիմնէ հայ ժողովուրդին, ազգային ու հանրային կազմակերպութիւններուն և մարմիններուն, հայ մշակուի և բարեկամ անհատներուն աշակցելու մեզ բարոյապէս և նիւթապէս, որպէսզի յորեւան տօնուի Համազգային հանգիստութեամբ և պսակուի բարոյական ու նիւթական կատարեալ յաջողութեամբ:

Համազգային Մշակութային Ընկերութեան Եւ Նշան Փայանեան ձեմարանի
ԵՌԱՅԻԼԻԱԿԱՆ ԿԵՐ. ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԸ

A.R.A.R.@

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՑՈՒՑԱԿ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

UFGAS SUBMARINE SQUAD

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻԱՆ ՀԻՄ

[illegible]

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԿ

ԵԶՆԻԿ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ՝ ՎՃՐԴԱՆԵԱՆԻ
ՍՈՒՐԲ ՍԱՆԴՈՒԽՏ ԿՈՑՍԻՆ ԹՈՋՆԻԿՆԵՐԸ

Էջ 104

ԵՄ ԱՒԱՆ ԴԱՎԷՊ

Գիտ 3 շիկե

ԳՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՑԵՍՆԵՆ

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ԱԲՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆԻ

ՀԱՄԽՈՒՐԱՊԻՒ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔԸ

Ներածութեամբ, քարգմանութեամբ բեւեռագիր բնագրէն
եւ ծանօթագրութիւններով:

Էջ 144

Գիտ 3 շիկե

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ

ՑԵՂԻՆ ՍԻՐՏԸ

ԲԱԳԻՆԻՆ ՎՐԱՅ. — ԿՐԿԷՍԻՆ ՄԷՋ. — ԴԻԻՑԱԶՆԱՎԷՊԵՐ

ՏՊԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱԶԴ

Սրբոց Յակօբեանց Տպարանի՝ Լիբանանի ներկայացուցիչ նշանակուած է Անթիլիասի
Միաբաններէն:

Հոգ. Տ. Արսակ Աբղ. Մանուկեան

որուն մօտ կը գտնուի կարեւոր քանակութեամբ Ս. Արքուոյն Տպարանէն լոյս տեսած գրքեր:
Ստանալու համար դիմել՝ Հոգեւորին Հօր Անթիլիաս:

Տեսուչ Տպարանի Ս. Յակօբեանց
ԶԱԻԷՆ ԱԲՂ. ԶԻՆԶԻՆԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

«ՎԵՀԱՓԱՌԸ» Ա. Եւ Բ. հասոր, 416 եւ 480 էջ, արդէն հրապարակ ելած է 1946ին եւ
1951ին, պատկերազարդ:

Պատրաստ է մամուլին յանձնելու համար «ՎԵՀԱՓԱՌԸ» Գ. հասոր, «Մահարձան» խո-
րագրով, 800 էջ, պատկերազարդ: Փայլուն բուրբ, գեղարուեստական ձալագրութիւն, ծախս
կը նախատեսուի 4000 Լիբ. Ոսկի, կամ 1117 Տօլար:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ն. Ս. Օծուրբին Տ. Տ. Գարեգին Ա. երջանկայիշօսակ Վեհա-
փառ Կարողիկոսին յիշատակը յարգող մեկեմաս մը եւ կամ նուիրատուներ երբ կան, բոլ
բարի բլլան դիմել հետեւեալ հասցէին, մինչեւ 1953 Յուլիս 1 բուսկանը:

Մեկեմասին եւ շօտափելի գումար մը նուիրողներու նկարը եւ կենսագրականը պիտի
գնեսդուի հասորին վերջը:

Հասցէ. — Prêtre MACHTOTZ VOSGUERITCHIAN — B. P. No. 1 Zahlé - Liban